

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Michael Rozsypal

**Český stranický systém a jeho vývoj po roce
1989**

**Liberální strany v českém stranickém
systému**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Michael Rozsypal**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

Rozsypal, Michael. *Český stranický systém a jeho vývoj po roce 1989: Liberální strany v českém stranickém systému*. Praha, 2012. 52 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Charvát, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Práce se zabývá vývojem českého stranického systému po přechodu k demokracii po roce 1989. Výzkum se zaměřuje především na vývoj liberálních stran a jejich ukotvení v českém stranickém systému. Liberálním stranám se v České republice dlouhodobě nedaří udržet vysokou přízeň voličů. Cílem práce je analyzovat vznik, vývoj a případný rozpad liberálních stran a zodpovědět otázku, proč se strany nemohou etablovat ve středu politického spektra. Výsledky sněmovních voleb pravidelně ukazují, že je zde prostor získat 7-15% hlasů především z řad střední třídy, intelektuálů a městských voličů, přesto se žádnému subjektu v polistopadovém vývoji nepodařilo tuto podporu udržet déle než jedno volební období.

V práci je popsán vznik a vývoj liberalismu ve světě i v českých zemích, je popsáno jeho zařazení v pravolevém dělení politického spektra i rozdíl mezi politickým a ekonomickým liberalismem. Páteří práce jsou výsledky voleb, především těch sněmovních, s čímž souvisí vývoj českého stranického systému. Vlastní kapitola je věnována liberálním stranám v minulosti i současnosti a v závěru práce je odpovídáno na v úvodu položené výzkumné otázky.

Abstract

This work focuses on development of the Czech party system after the country's transition to democracy after 1989. The research principally deals with liberal parties, their development and position in the Czech party system. Liberal parties in the Czech Republic have not been very popular in long time horizon. The main goal of the work is to analyze formation, development and eventual disintegration of liberal parties and to answer the question why liberal parties have found it difficult to establish themselves in the middle of political spectrum. The results of parliamentary elections regularly show that there is a possibility to be elected by circa 7-15% of votes - mainly from the middle-class; despite that fact, no liberal party has managed to gain a long-term support from their voters. The work describes the origin and evolution of liberalism in the world and in the Czech lands. It shows its inclusion in the left-right political spectrum and the difference between political and economic liberalism. The analysis is based on the election results [mainly to the Chamber of Deputies] from 1989 to 2010. The third chapter is devoted to the liberal parties in the past and present in the Czech Republic and in the conclusion, the work attempts to provide answers to the research questions asked in the introduction.

Klíčová slova

Liberalismus, liberální strany, pravice, levice, český stranický systém, volby

Keywords

Liberalism, liberal parties, right-wing, left-wing, the Czech party system, elections

Rozsah práce: 100 974 znaky s mezerami, což odpovídá rozsahu 56 normostran

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. května 2012

Michael Rozsypal

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce panu doktoru Charvátovi za komentáře a připomínky, všem vyučujícím za studia na IPS FSV UK, mamince za jazykovou korekturu a svým nejbližším za podporu.

Michael Rozsypal

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Zdůvodnění výběru a významu tématu

Za posledních sto let prošlo Česko a jeho politická scéna řadou proměn. Ze součásti Habsburské monarchie v rámci Rakousko - Uherska se stalo po první světové válce republikou. Demokratické uspořádání však vydrželo pouhá dvě desetiletí, kdy tehdejší Československá republika spadla na dlouhých více jak padesát let do područí dvou totalitních režimů – fašistického a posléze komunistického. Pád železné opony v Evropě a období nazývané jako „Sametová revoluce“ zahájené událostmi 17. listopadu 1989 umožnily české politice a stranickému systému jakýsi „restart“ a po desetiletích první svobodné volby v roce 1990. Právě tehdy se začal tvořit novodobý český stranický systém. Volby se staly základním kamenem demokratického uspořádání. Stranický systém ovlivnil beze sporu rozpad Československa a vznik samostatné České republiky k 1.1.1993, již tou dobou si však strany osvojily základní pravidla demokratické soutěže politických stran a dělily se na pravicové a levicové strany, jak je běžné v drtivé většině demokratických systémů. V roce 1996 přibýly volby senátní a v roce 2004 volby do Evropského parlamentu. V současnosti tedy máme dva druhy voleb parlamentních (do Poslanecké sněmovny a jednou za dva roky volby do jedné třetiny Senátu), krajské, komunální a do již zmíněného Evropského parlamentu. Dlouho se spekuluje o zavedení přímé volby prezidenta, ale tím se nebudu v práci zabývat. Je nesmírně důležité po 21 letech demokratického vývoje zanalyzovat a podrobně rozebrat vývoj českého stranického systému. Historické aspekty jeho vývoje se v řadě případů mohou lišit a liší v porovnání se západoevropskými zeměmi. Přesto se za poslední dvě desetiletí český stranický systém poměrně ustálil a konsolidoval do poměrně stabilní podoby, kdy jsou na levo-pravé ose zastoupeny strany nejrůznějších ideologií a přístupů.

Vymezení tématu

Za posledních 18 let lze považovat za jasně dominantní dvě strany na opačných stranách politického spektra. Na pravici je touto stranou stále ještě Občanská demokratická strana (ODS) vyznávající konzervativně-liberální hodnoty. Levici dominuje tradiční Česká strana sociálně demokratická (ČSSD). Tuto dominanci podtrhuje zcela jasně i fakt, že všichni političtí premiéři od roku 1992 (vynechme tedy premiéry úřednických vlád) pocházeli z jedné z těchto dvou největších stran. V naší zemi však nemůžeme mluvit o klasickém bipartismu, protože ani jedna z těchto dvou stran zatím nikdy neměla v Poslanecké sněmovně většinu (nejvíce 81 křesel získala ODS ve volbách v roce 2006), i když v Senátu se většina občanským demokratům po dva roky vytvořit podařila, ale také protože známe docela dost subjektů, které politiku ovlivňují nejen na celostátní, ale i komunální úrovni. Křesťanská demokratická unie – česká strana lidová (KDU-ČSL) sice v posledních volbách

do Sněmovny v roce 2010 neuspěla, ale je to strana tradiční, dlouhá léta byla i stranou vládnoucí a má své místo v komunálních a krajských zastupitelstvech, ale i v Senátu. Významnou úlohu hrají v našem politickém systému stále i komunisté. Přestože je jejich koaliční potenciál na vládní úrovni zatím stále téměř nulový, v několika krajích a v celé řadě obcí jsou členy rad (tedy jakýchsi vlád). Zbytek politického spektra nám vyplňují menší subjekty. Na komunálních úrovních to bývají velmi často subjekty vytvořené pro danou konkrétní oblast (a tedy často bez hlubšího ideologického zázemí), na vládní úrovni máme v současné době nově vytvořenou konzervativní pravici TOP 09, která však stále nepřipravila ODS o pozici lídra pravice, a středopravé Věci veřejné, které se otevřeně hlásí k prvkům přímé demokracie a které zazářili ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky na jaře 2010, i když tento úspěch v komunálních a senátních volbách na podzim téhož roku nezopakovali a jejich budoucí volitelnost je vzhledem k řadě skandálů se stranou spojených velmi nejistá a nepravděpodobná. Je tedy evidentní, že v našem politickém spektru chybí subjekt, který by byl opozicí konzervativním (ODS a TOP 09), křesťansko-demokratickým (KDU-ČSL), ale i socialistickým stranám (ČSSD) a jakousi jejich alternativou. V Česku se dodnes nevytvořila a dlouhodoběji úspěšně neudržela středová či středolevá liberální strana. V práci je nutné definovat si liberalismus, jeho vývoj a jeho chápání v českých poměrech. Liberální strana v českém systému se dosti liší od liberálních stran v západní Evropě či USA.

V literatuře nalezneme řadu zdrojů věnujících se analýze a popisu českého politického systému. Má bakalářská práce má ambici pokusit se analyzovat vývoj systému v návaznosti na volby i vnitrostranické záležitosti a předložit tak ucelený a stručný analytický přehled dané problematiky. Hluběji se zaměřím na případnou absenci či alespoň krátkodobost životnosti liberálních stran v českém systému. Tomuto faktu je dle mého názoru věnována nedostatečná pozornost. V souvislosti s tím bude důležité zmínit vnímání liberalismu v České republice a ve světě, zdůraznit rozdíly v jeho vnímání a historické předpoklady zakotvení liberální strany v českém stranickém systému.

Cíl práce

Cílem práce je analyzovat a popsat vývoj stranického systému. Kostrou a páteří práce budou sněmovní volby v letech 1992, 1996, 1998, 2002, 2006 a 2010. Opomenout samozřejmě nesmíme ani volby krajské, komunální či evropské. Práce by měla směřovat k jasnému a srozumitelnému shrnutí vývoje českého stranického systému po pádu totalitního režimu se všemi jeho aspekty. Zajímavým aspektem je verbální přihlášení se k něčemu a konkrétní výsledek. Po revoluci v roce 1989 se většina české společnosti hlásila k pravici a k liberálnímu smýšlení, liberální strany mají však krátkou životnost. Zaměřím se na problematiku liberálních stran, které působily i ve vládě, nicméně jejich angažmá skončilo většinou neúspěchem – ODA, Unie svobody a Strana zelených. Okrajově se dotknu i současných neparlamentních liberálních stran.

Cílem práce je zodpovědět na úvodem položené výzkumné otázky. Tyto odpovědi by nám měl shrnout závěr, nicméně celá práce by měla být jakousi odpovědí na vytyčené otázky.

Formulace výzkumných otázek

Proč jsou u nás liberální strany tak nevýznamné a co tento fakt způsobuje? Jak vznikl liberalismus a jak je chápán ve společenské a ekonomické rovině v České republice? Proč je v českém prostředí liberalismus spíše pravicový, když v Evropě bývá pokládán liberalismus za spíše levicový politický směr? Existuje vůbec český liberalismus? Jaké strany jej reprezentovali či reprezentují a proč nemají dlouhodobější šanci na úspěch v politickém systému?

Předpokládaná metoda výzkumu

Na začátku je pro práci klíčové jasné vytčení zkoumaných otázek, kritérií pro jejich zodpovězení, hodnocení uvedených kritérií a vymezení zdrojů, se kterými bude pracováno. Předpokládanou metodou je specifický diskursivně - analytický postup vhodný pro toto téma, bude se jednat o analytické zodpovězení vytčených otázek a práce s danými druhy zdrojů. Pro analytický rámec je nutná identifikace podotázek jednotlivých kapitol a pomocí tohoto budu zkoumat jednotlivé návrhy.

Předpokládaná osnova práce

Úvod

1. Chronologie a vývoj českého stranického systému
2. Vymezení pojmu liberalismus
3. Liberální strany v ČR
  - 3.1. V minulosti
  - 3.2. V současnosti
  - 3.3. Faktory posilující/oslabující roli liberálních stran

Závěr

Seznam předpokládané literatury:

Obecné zdroje

Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V.: Ústavní systém České republiky, Praha, 1999

Sartori, G.: Strany a stranické systémy, CDK, Praha, 2005

Žaloudek, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha : Libri, 2004. 600 s.

Monografie

- Balík, S., Hloušek, V., Holzer, J., Šedo, J.: Politický systém českých zemí 1848-1989, Brno 2003
- Brokl, L.: Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky, Praha, 1997
- Cabada, L., Vodička, K.: Politický systém České republiky, Praha 2007
- Dvořáková, V., Gerloch, A.: Krystalizace struktury politických stran v České republice po roce 1989 : sborník příspěvků z vědecké konference, Praha, 1996
- Fiala, P., Herbut, R. a kol.: Středoevropské systémy politických stran, Brno 2003
- Fiala, P., Mikš, F. (eds.): Česká konzervativní a liberální politika. Sborník k desátému výročí založení revue Proglas, Brno 2000
- Honajzer, J.: Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad, Praha, 1996
- Klicperová-Baker, M., Feierabend, Ivo K. a kol.: Demokratická kultura v České republice, Academia, Praha 2008
- Kunc, J.: Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika, Praha 2000
- Kunc, J., Dvořáková, V.: O přechodech k demokracii, Praha 1995
- Lebeda, T.; Linek, L.; Lyons, P.; Vlachová, K. et al.: Voliči a volby 2006. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007
- Linek, L., Mrklas, L., Seidlová, A., Sokol, P. (eds.): Volby do Poslanecké sněmovny 2002, Praha 2003
- Malíř, J., Marek, P. a kol.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, Brno 2005
- Mrklas, L. (ed.): Reforma volebního systému - změna k lepšímu nebo k horšímu?, Praha 2000
- Mrklas, L. (ed.): Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře, Praha 2001
- Mrklas, L.: Česká republika, in: Kubát, M. a spol.: Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Praha 2004
- Mrklas, L. (ed.): Parlamentní volby 2005/6 v zemích Visegrádské čtyřky, Praha 2007
- Mrklas, L.: Formování české pravicové politiky po roce 1989: zdroje, vývoj, instituce, program, typologie a perspektivy. Disertační práce, Praha 2008

Novák, M.: Jakou demokracii pro nové demokracie, Brno 2001

NOVÁK, M. *Systémy politických stran*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.

Novák, Miroslav; Lebeda, Tomáš a kol. (2004). *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Plzeň: Aleš Čeněk

Pecka, E.: *Politická kultura v ČR*, Praha 2000

Pšeja, P.: *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998*. Brno : CDK, 2005

Šaradín, P.: *Teorie voleb druhého řádu a možnosti její aplikace v České republice*, Univerzita Palackého, Olomouc 2008

Šimíček, V. (ed.): *Volební kampaň v ČR*, Brno 2002

Prameny a ostatní zdroje

Fiala P., Mareš M.: Konstituování systému politických stran v České republice (1989–1992). In *Politologický časopis 4/97*, s. 104–126

Fiala P., Mareš M.: Vývoj systému politických stran v České republice (1992– 1996). In *Politologický časopis 4/97*, s. 305–316

Fiala P., Mareš M., Pšeja P.: Vývoj politických stran a jejich systému po listopadu 1989. In *Večerník J. (ed.): Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998*, Praha 1998, s. 269–289

Hanáček, V.: typologie českého stranického systému po roce 1989. In internetový politologický časopis e-polis, dostupný z: <http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/540-typologie-ceskeho-stranickeho-systemu-po-roce-1989.html>

Hloušek, V.: Český stranický systém – skutečná evropeizace? Dostupné z: http://www.iips.cz/data/files/Analyzy_Working_Papers_pdf/hlousek-cesky-stranickey-system.pdf

Koubka, K.: Prostorová analýza českého stranického systému. Institucionalizace a prostorové režimy, dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/f6f777904c6ba5778c881ba8bc8f1e752f3b692a_515_07-5%20Kouba.pdf

Kunštát, D. (2007). Sociální a demografický profil voličského zázemí českých politických stran. Naše společnost. Dostupné z : www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100066s_Volici.pdf

Matějů, P., Vlachová, K.: Krystalizace politického spektra a faktory působící na volební rozhodování v ČR, in: Sociální trendy 8/1997, Praha

Ústava České republiky, úst. zák. č. 1/1993 Sb., dostupné z:
<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>

Obsah

Úvod	2
1. Liberalismus.....	4
1.1. Vymezení pojmu; vznik a vývoj liberalismu	4
1.2. Politický a ekonomický liberalismus	9
1.3. Liberalismus v českých zemích	10
1.4. Levice a pravice.....	12
2. Český stranický systém	15
2.1. Základní charakteristika	15
2.2. Volby a vývoj stranického systému	17
3. Liberální strany	32
3.1. V minulosti	34
3.2. V současnosti	42
Závěr	44
Použitá literatura:.....	49

Úvod

Za posledních sto let prošlo Česko a jeho politická scéna řadou proměn. Ze součásti Habsburské monarchie v rámci Rakousko - Uherska se stalo po první světové válce samostatnou republikou. Demokratické uspořádání však vydrželo pouhá dvě desetiletí, kdy tehdejší Československá republika spadla na dlouhých více jak padesát let do područí dvou totalitních režimů – nacistického a posléze komunistického. Pád železné opony v Evropě a období nazývané jako „Sametová revoluce“ zahájené událostmi 17. listopadu 1989 umožnily české politice a stranickému systému jakýsi „restart“ a po desetiletích první svobodné volby v roce 1990. Právě tehdy se začal tvořit novodobý český stranický systém. Volby se staly základním kamenem demokratického uspořádání. Stranický systém ovlivnil beze sporu rozpad Československa a vznik samostatné České republiky k 1. 1. 1993, již tou dobou si však strany osvojily základní pravidla demokratické soutěže politických stran a dělily se na pravicové a levicové, jak je běžné v drtivé většině demokratických systémů. Některé strany se do tohoto spektra nevyšly (například Moravisté), o těch se však v práci zmiňovat nebudu. V roce 1996 přibýly volby senátní a v roce 2004 volby do Evropského parlamentu. V současnosti tedy máme volby parlamentní (do Poslanecké sněmovny a jednou za dva roky volby do jedné třetiny Senátu), krajské, komunální a do již zmíněného Evropského parlamentu. Nyní je nově zavedena také přímá volba prezidenta, která by měla poprvé proběhnout na začátku roku 2013, ale tím se nebudu v práci zabývat. Je nesmírně důležité po více jak 22 letech demokratického vývoje zanalyzovat a podrobně rozebrat vývoj českého stranického systému. Historické aspekty jeho vývoje se v řadě případů mohou lišit a liší v porovnání se západoevropskými zeměmi. Přesto se za poslední dvě desetiletí český stranický systém poměrně ustálil a konsolidoval do poměrně stabilní podoby, kdy jsou na levo-pravé ose zastoupeny strany nejrozumnějších ideologií a přístupů k politice.

Zajímat mě bude postavení liberálních stran v českém stranickém systému. V Česku se dodnes totiž nevytvořila a dlouhodoběji úspěšně neudržela středová či středolevá liberální strana. Proč tomu tak je, je právě předmětem zkoumání této práce. V literatuře nalezneme řadu zdrojů věnujících se analýze a popisu českého politického systému, žádný se však podrobněji nevěnuje či nerozebírá problematiku liberálních stran. Má bakalářská práce má ambici pokusit se analyzovat vývoj systému v návaznosti na volby i vnitrostranické záležitosti a předložit tak ucelený a stručný analytický přehled dané problematiky. Hluběji se zaměřím na případnou absenci či alespoň krátkodobost životnosti liberálních stran v českém systému.

Tomuto faktu je dle mého názoru věnována nedostatečná pozornost. V souvislosti s tím bude důležité zmínit vnímání liberalismu v České republice a ve světě, zdůraznit rozdíly v jeho vnímání a historické předpoklady zakotvení liberální strany v českém stranickém systému.

V práci je nutné definovat si liberalismus, jeho vývoj a jeho chápání ve světě i v českých poměrech. Liberální strana v českém systému se dosti liší od liberálních stran v západní Evropě či USA. Cílem práce je analyzovat a popsat vývoj stranického systému. Kostrou a páteří práce budou sněmovní volby v letech 1992, 1996, 1998, 2002, 2006 a 2010. Opomenout samozřejmě nesmíme ani volby senátní, krajské, komunální či evropské. Práce by měla směřovat k jasnému a srozumitelnému shrnutí vývoje českého stranického systému po pádu totalitního režimu se všemi jeho aspekty.

Zajímavým faktem je verbální přihlášení se k něčemu a konkrétní výsledek. Po revoluci v roce 1989 panovala celospolečenská euforie ze změn způsobených tzv. Sametovou revolucí. Zjednodušeně a obecně se dá říci, že společnost inklinovala k opakům pojmů, které byly spojeny s komunismem či socialismem, jak si později ukážeme, začaly se tedy tvořit liberální strany, které se hlásily k pravici a liberalismu, ty mají však krátkou životnost. Zaměřím se na problematiku liberálních stran, které se v minulosti dostaly do sněmovny či dokonce do vlády a přesto jejich angažmá skončilo neúspěchem a buď rozpadem, nebo velkou ztrátou podpory. Ze současných liberálních stran zmíním strany působící na komunální úrovni.

Během výzkumu v průběhu celé práce se budeme setkávat s umístěním a zakotvením v pravolevém dělení politiky. *„Liberalismus není, jak se dnes často mylně v Česku argumentuje, jednoznačně pravicová ideologie. Kromě důrazu na svobodu jedince ve vztahu ke státu, některé odnože liberalismu vždy akcentovaly roli společenské odpovědnosti, solidarity a občanských ctností. I Havlíčkova stat' „Co jest obec?“ nepochybně patří právě k této socializující větvi liberalismu. Levicové znaménko si liberalismus vysloužil už během francouzského osvícenství a revoluce, zatímco za pravicovou ideologii byl považován konzervatismus.“* (Pehe, 2006) O vývoji liberalismu od klasického k sociálnímu a následně neoliberalismu budu pojednávat v první kapitole práce. V době všeobecné euforie ze znovu nabyté svobody, demokracie a volného trhu, v národě, který byl svým založením vždy spíše plebejský a ateistický, se tedy zdálo přirozené, že vzniknou či vznikne výrazný politický subjekt zastávající a prosazující liberální hodnoty v evropském slova smyslu.

Přestože se logicky zdá, že by liberální strana měla mít v Česku úspěch, dodnes se nevytvořila strana, která by měla ambici překonat desetiprocentní hranici ve volbách do Poslanecké sněmovny či alespoň zůstat nad pětiprocentní hranicí delší dobu než jedno volební období.

Zabývat se tedy v celé práci budeme následujícími otázkami, které budeme analyzovat a v závěru se je pokusíme zodpovědět. Proč jsou u nás liberální strany tak nevýznamné a co tento fakt způsobuje? Jak vznikl liberalismus a jak je chápán ve společenské a ekonomické rovině ve světě a v České republice? Proč je v českém prostředí liberalismus často pravicový, když v Evropě bývá pokládán liberalismus za spíše levicový politický směr? Existuje vůbec český liberalismus? Jaké strany jej reprezentovali či reprezentují a proč nemají dlouhodobější šanci na úspěch v politickém systému?

1. Liberalismus

Abychom se mohli začít zabývat samotnými liberálními stranami v českém stranickém systému, je nezbytné si zpočátku definovat samotný pojem „liberalismus“, zamyslet se nad ním a zaměřit se na to, jak liberalismus jako ideologie vůbec vznikl, jak se vyvíjel a co je jeho součástí. Je totiž zcela zřejmé, že česká veřejnost chápe liberalismus jako ideologii poněkud zkresleně. Vyjádřil to například politolog Jiří Pehe ve svém článku „Má liberalismus v české republice šanci?“, *„Po pádu komunistického režimu totiž panovalo poměrně velké zmatení politických jazyků. V zemi bylo jen málo politiků nebo teoretiků, kteří skutečně rozuměli pojmům, jako liberalismus nebo konzervatismus. Politický liberalismus byl dosti často zaměňován za libertinismus, ekonomický neoliberalismus, nebo konzervatismus.“* (Pehe, 2006) Přesné vymezení pojmu liberalismus považují za naprosto klíčové pro další zkoumání v této práci a věnuji mu tuto kapitolu.

1.1. Vymezení pojmu; vznik a vývoj liberalismu

„Liberalismus (z lat. Liberare = osvobodit) je označení obecné politické doktríny vycházející z práv jednotlivce. Termín liberál se používal již od 14. století a označoval svobodné lidi, kteří nebyli ani otroky ani nevolníky. Termín liberalismus se však objevuje až počátkem 19. století, nejprve ve Španělsku. Od poloviny století se už v Evropě běžně používal k pojmenování souboru politických idejí. Mezi filozofické „otce“ klasického liberalismu patřili např. B. Spinoza, J. Locke, Ch. L. Montesquieu a J. S. Mill.“ (Žaloudek, 1999 str. 230) *„Locke se*

důsledně stavěl proti absolutismu a byl často prezentován jako filozof Slavné revoluce 1688, která nastolila konstituční monarchii. Obvykle je pokládán za hlavního myslitele raného liberalismu.“ (Heywood, 2005 str. 53) „Rozsáhlé a různorodé dílo J. S. Milla mělo zásadní vliv na vývoj liberalismu. Millův odpor vůči kolektivistickým tendencím a myšlenkovým proudům byl pevně přen o principy 19. století; jeho zdůrazňování kvality individuálního života projevující se v Millově věrnosti „individualitě“ a v jeho sympatiích například pro volební právo žen a později pro dělnická družstva, však naznačovalo vývoj, jímž se liberalismus ubíral ve 20. století.“ (Heywood, 2005 str. 46) „Montesquieu prosazoval jakýsi parlamentární liberalismus. Přitom vycházel z děl Lockových a do jisté míry i z anglických politických zkušeností, které ale nechápal zcela správně. Zdůrazňoval, že je třeba čelit tyranii, a to fragmentací čili dělbou státní moci.“ (Heywood, 2004 str. 330)

„Přídomek „liberální“ se jako označení pro politické hnutí objevuje poprvé v 19. Století, když si ho v roce 1812 osvojila španělská strana Liberales.“ (Gray, 1999, str. 7) Pojem liberalismus a myšlenky s ním související se v průběhu 19. století začaly rychle šířit Evropou a ukotvovat v politickém životě. Zásadní vliv na rozvoj liberalismu mělo nahrazení feudalismu kapitalistickou tržní společností. Liberálové začali zastupovat zájmy střední třídy, začali se vymezovat proti absolutní monarchii a nespravedlnostem feudalismu. Nemůžeme opomenout, že na rozvoj liberálních myšlenek měly vliv významné světové revoluce – anglická, americká a především francouzská. Kdo by neznal slavné heslo francouzské revoluce z konce 18. Století „Volnost – rovnost – bratrství“? V centru zájmu liberalismu je tedy naprosto jednoznačně jedinec, jeho zájmy a svobody. (Heywood, 2004 str. 63) Platí zde ono rčení, že svoboda jedince končí tam, kde začíná svoboda jedince druhého. V 19. století rozvoj liberalismu podpořila značná industrializace a s tím související zcela nové pochopení člověka jako individua. V raném liberalismu se nepochybně odrazily aspirace nastupující průmyslové střední třídy. Od té doby jsou liberalismus a kapitalismus těsně (podle některých autorů neoddělitelně) spjaty. (Heywood, 2004 str. 63) To vedlo k postupnému omezování role státu a posilování soukromého vlastnictví a volného trhu. A přesně to jsou základní myšlenky a ideje liberalismu. „Západní politické systémy byly liberálními idejemi a hodnotami formovány natolik, že se běžně označují jako liberální demokracie. Jsou konstituční, jelikož se snaží omezit moc státu a garantovat občanské svobody, a reprezentativní, jelikož politické funkce se získávají ve volbách založených na konkurenci.“ (Heywood, 2005 str. 42) „Morální a ideologický postoj liberalismu se projevuje v jeho věrnosti určitému specifickému souboru

hodnot a názorů. Nejznámější z nich jsou: jednotlivce, svoboda, rozum, spravedlnost, tolerance a rozmanitost.“ (Heywood, 2005, str. 44)

Pro liberalismus je typická víra v pokrok a poznání (liberálové bývají zastánci reform, což je do jisté míry odlišuje od konzervativců, kteří jsou mnohem častěji zastánci statu quo), snaha o diskuzi a jednání a s tím ruku v ruce jdoucí odmítání násilí či agrese. Výše jsem již zmínil, že základem liberalismu je jednotlivce. Liberálové zastávají rovnoprávnost, což však není tentýž pojem jako rovnost. Na rozdíl od socialismu či dokonce komunismu (tedy ideologií nalevo do liberalismu), kde se prosazují rovnost výsledků, liberálové hovoří o rovnosti příležitostí. *„Liberálové zastávají názor, že sociální rovnost je nežádoucí proto, protože se lidé nerodí stejní.“* (Heywood, 2005 str. 49) Liberální myšlení vychází z klasiků politické filozofie – Johna Stuarta Milla či Johna Locka. (Heywood, 2004 stránky 65-66). *„Politická autorita vychází v jistém smyslu „zdola“. Stát je vytvářen jednotlivci a pro jednotlivce; existuje proto, aby sloužil jejich potřebám a zájmům. Vláda vzniká z dohody čili souhlasu ovládaných.“* (Heywood, 2005, str. 54) S touto teorií souvisí také zásada, že lid má právo změnit vládu, pokud je přesvědčen, že ta jedná proti jeho zájmu. *„Podle názoru liberálů by se autorita a společenské vztahy měly vždy zakládat na dobrovolném konsensu čili souhlasu. Vláda se tudíž musí opírat o „souhlas ovládaných“. Tato doktrína vede liberály k upřednostňování zastupitelského principu (viz str. 244) a demokracie. Obdobně společenské útvary a sdružení vznikají na základě smluv, dobrovolně uzavíraných jednotlivci, kteří zamýšlejí sledovat každý svůj vlastní zájem. V tomto smyslu vychází autorita „zdola“ a jejím základem je vždy legitimita.“* (Heywood, 2004 str. 64) Liberalismus ve své základní podstatě vychází z toho, že lidskou přirozeností je uspokojování vlastních potřeb. (Heywood, 2005 stránky 63-64) Vnímá však negativa vládnutí, které nutně vede ke zkorumpovanosti vládnoucích vrstev. *„Lidé sledují vlastní cíle, pak mají-li moc, tj. schopnost ovlivňovat chování ostatních, přirozeně ji využívají ve svůj prospěch a ke škodě druhých. Stručně řečeno, liberálové stojí na stanovisku, že egoismus plus moc rovná se zkorumpovanost.“* (Heywood, 2005 str. 54) Proto je nezbytně nutné mít v Ústavě moderních liberálních států jasně definované rozdělení moci. Klasické rozdělení moci dle Johna Locka je – moc výkonná (vláda a hlava státu) a moc zákonodárná (parlament). Charles Montesquieu přidal k tomuto dělení ještě moc soudní. Toto notoricky známé dělení moci ve státě umožňuje vzájemnou kontrolu a případné brzdění nárůstu deficitu demokracie či omezování svobody jednotlivce. Je nutné podotknout a zmínit, že vnímání a chápání pojmu liberalismus se liší dle národů a jejich kultur. Jedná se o pojem velmi široký a rozvětvený a je chápán mnohdy velmi rozdílně, na což budeme v průběhu celé práce narážet.

Obecně se dá říci, že cílem liberálů je vymezení omezení moci státu. Do jaké míry a do jakých všech různých oblastí je však již věc složitější. V liberalismu je také naprosto klíčové k pojmu svoboda připojit slovo zodpovědnost.

Kolébkou liberalismu bývá často označována Anglie. „V 19. století hrál stát v Anglii minimální roli v nejrůznějších oblastech, což byl ideální stav pro liberalismus a jeho rozvoj. Jakmile se však situace změnila, liberalismus začal mizet či se modifikovat. Souvisí to s rozšířením volebního práva či rozvoj proletariátu a dělnické třídy. Anglický liberalismus sám sebe chápe jako směr zakládající požadavek svobody na odkazu na starobylá práva a historické precedenty, francouzský v sobě obsahuje zásadní odvolávání se na abstraktní principy přirozených práv.“ (Gray, 1999, str.33)

Postupem času můžeme hovořit o 2 formách liberalismu. Jedná se o klasický liberalismus, kde stát nemá do chování jedince příliš zasahovat na straně jedné a sociální liberalismus na straně druhé. Podle moderních liberálů má stát zajistit potřeby občanů v sociální, zdravotnické či školské oblasti. „Sociální demokraté se blíží modernímu liberalismu, jelikož svobodu chápou jako realizaci potenciálu jednotlivce.“ (Heywood, 2005, str. 47) Klasický liberalismus, který byl v největším rozpuku právě v Anglii v době průmyslové revoluce, v 19. století bývá spojován s termínem egoistický individualismus. (Heywood, 2005 str. 74) Je zde klíčové, že lidé primárně sledují své zájmy. Jedinec je dle klasického liberalismu svobodný, pokud si jej nikdo (ostatní jedinci ani stát) pokud možno nevšímá a nezasahuje do jeho bytí, tento přístup se označuje jako negativní svoboda. „Stát se chápe nanejvýš – řečeno slovy Thomase Paina – jako „nutné zlo“ (necessary evil).“ (Heywood, 2005 str. 59) Rovnost liberálové chápou jako rovnost před zákonem. „Z individualismu vyplývá i víra v zásadní rovnost, tedy přesvědčení, že jednotlivci se „rodí sobě rovni“ přinejmenším co do své morální hodnoty. To se projevuje v pozitivním postoji liberálů k rovným právům, zejména v podobě právní rovnosti („rovnost před zákonem“) a rovnosti politické („jeden člověk, jeden hlas; jeden hlas, jedna hodnota“). Jelikož však jednotlivci nemají stejné nadání a nejsou ochotni stejně pracovat, liberálové neprosazují sociální rovnost neboli rovnost výsledků. Spíše upřednostňují rovnost příležitostí (stejnou „startovací čáru“), která dává všem rovnou šanci uplatnit jejich nerovný potenciál.“ (Heywood, 2004 str. 64) Naopak moderní liberálové operují s pojmem jako je sociální rovnost, který v sobě naprosto logicky skýtá větší či menší zásahy státu do života jedinců a tak dle některých teorií je tento moderní liberalismus spíše

synonymem pro socialismus¹ a s původním liberalismem nemá mnoho společného. „*Moderní liberalismus překračuje v některých směrech dělící čáru mezi liberalismem a socialismem. (...) Pro sociálně demokratický liberalismus je příznačná podpora relativní sociální rovnosti, která se běžně chápe jako definitorická hodnota socialismu. Ve své Teorii spravedlnosti (1970) John Rawls předložil obhajobu přerozdělování a sociální péče založenou na myšlence „rovnosti jako slušnosti.“ (...) Rawls předložil „princip rozdílu“, totiž že sociální a ekonomické nerovnosti by se měly uzpůsobit tak, aby byly ku prospěchu nejméně majetných; uznával totiž, že určité míry nerovnosti je zapotřebí, aby motivovala k práci. Přesto i tato teorie spravedlnosti je více liberální než socialistická, protože předpokládá spíše egoismus a sobeckou sebestřednost než víru v sociální solidaritu.“ (Heywood, 2005 str. 72)*

Liberalismus		
Klasický	versus	Moderní
<ul style="list-style-type: none"> - ekonomický liberalismus - egoistický individualismus - maximalizace užítku - negativní svoboda - minimální stát - spravedlnost založená na právech - důsledná meritokracie - doktrína "laissez-faire" nechat být 		<ul style="list-style-type: none"> - sociální liberalismus - individualismus jako nástroj rozvoje - rozvoj osobnosti - pozitivní svoboda - intervenující stát - spravedlnost jako slušnost - sociální odpovědnost - welfare stát v podobě záchranné sítě

(www.dailylife.cz)

„Komplikovanost liberalismu popisuje politolog John Gray ve své knize Dvě tváře liberalismu: „*Liberalismus měl vždy dvě tváře. Na jedné straně je tolerance hledáním jakési ideální podoby života. Na straně druhé je hledáním mírových podmínek mezi rozdílnými životními způsoby. Podle prvního názoru jsou liberální instituce chápány jako aplikace univerzálních principů. Podle druhého je projektem koexistence, který lze uskutečnit v mnoha režimech.*“ (Gray, 2004 str. 10) Pro liberály je nesporně důležitá existence a aktivita občanské společnosti a důraz na přirozená lidská práva.

Velmi důležité je zmínit vývoj ideologií a jejich vnímání. Pokud bychom vzali za počátek liberalismu konec 18. století, je zřejmé, že téměř dvě století se ideologie vyvíjely a utvářely v poměrně jasném schématu, které začal nabourávat a rozvracet až přelom tisíciletí. Ještě

¹ „*Jádrem socialismu je představa, že lidé jsou společenšší tvorové, spjatí společným lidstvím. (...) Sociální demokraté se otočili zády k fundamentalistickým principům typu společného vlastnictví a plánování, a socialismus začali definovat v pojmech sociálního zabezpečení, přerozdělování a řízení ekonomiky. (...) Od tradičních principů se ale neustále odkláněla i sociální demokracie, která podle názorů některých autorů už je k nerozeznání od moderního liberalismu.*“ (Heywood, 2004 str. 71)

během studené války se svět označoval jako bipolární (kapitalistický západ s liberálními demokraciemi v čele se Spojenými státy versus komunistický totalitní režim Sovětského svazu). Po pádu „železné opony“ se politická mapa světa začala překreslovat. Francis Fukuyama začal hovořit o tzv. konci dějin a zdálo se, že liberální demokracie začíná a začne hrát ve světě prim. Přelom tisíciletí však charakterizuje fenomén globalizace. Tento často zmiňovaný pojem slyšíme v řadě souvislostí – nejčastěji s útoky z 11. září 2001 a následně s tzv. globálním bojem proti terorismu. Často se mluví také o ekonomické či informační globalizaci, kdy firmy přesouvají výrobu do levnějších zemí, díky rychlejší dopravě je možné snadněji a efektivněji směňovat statky a také informace jsou šířeny rychle a prakticky „online“. Pokud bychom globalizaci však zjednodušeně charakterizovali jako propojení světa jak v ekonomické, kulturní, informační, ale i politické sféře, nemůžeme nezmínit odlišnosti některých ideologických proudů a směřování – liberalismus nevyjímaje. Liberalismus tedy netriumfoval v takové míře, v jaké se zdá. I v 21. století spolu s ostatními ideologiemi prochází vlastním vývojem. Liberalismus tak stojí před řadou výzev – mezi ně můžeme zařadit například politiku rozmanitosti, feminismus, nacionalismus či multikulturalismus. Jak se postavit z ideologického hlediska k těmto tématům však není předmětem této práce.

1.2. Politický a ekonomický liberalismus

Abychom pojem pro potřeby dalšího zkoumání v této práci správně vymezili a přesně pochopili, je třeba popsat rozdíl mezi politickým a ekonomickým liberalismem. Například Občanská demokratická strana se hlásí k tomu, že je subjektem konzervativně liberálním. (ODS) Přestože tyto ideologie jdou proti sobě, ve spoustě věcí se odlišují, v tomto případě se jedná o konzervativní přístup z politického hlediska a liberální přístup k ekonomice. Ekonomický liberalismus je totiž něco zcela jiného než liberalismus ve smyslu politické filozofie. Ekonomický liberalismus je často spojován s tzv. neoliberalismem a dosti často s osobnostmi Ronaldem Reaganem (40. prezidentem Spojených států amerických v letech 1981 - 1989) (Beschloss, 2009) a Margaret Thatcherovou (britská ministerská předsedkyně v letech 1979 – 1992) (BBC). Mezi zakladatele ekonomického liberalismu patří beze sporu především známí ekonomičtí myslitelé Adam Smith a David Ricardo. Právě pro tento směr je klíčová slavná teorie volné ruky trhu. Jedná se o to, že lidé vstupují do ekonomických vztahů (výměn, směn, obchodů) dobrovolně a kvůli uspokojování vlastních potřeb uzavírají vztahy smluvní. Lidé vzájemně směňují statky, vstupují na trh jako prodávající i nakupující a právě na trhu se střetává poptávka s nabídkou, která určuje cenu. Podle ekonomických liberálů tak

fakt, že se navečeříme masem, není altruismem řezníka, nýbrž jeho i naší potřebou uspokojit vlastní potřeby. Zatímco ekonomický liberalismus je jasně spojen s pravou částí politického spektra², liberalismus v ideologickém hledisku osciluje kolem pomyslného středu tohoto dělení. Dle Adama Smithe jdou ekonomické změny ruku v ruce se změnami politickými. Pro liberalismus je velmi důležitá zásada „laissez faire“, která se překládá z francouzštiny jako „nechte činit“. „Je to zásada, že vláda smí zasahovat do ekonomického dění co nejméně. (...) Úkolem vlády je pouze zajistit dodržování zákonů a smluvních závazků, bránit soukromé vlastnictví a další práva občanů a ochránit stát proti útokům zvenčí. V ekonomické oblasti má pouze zabezpečit volnou konkurenci ekonomických subjektů tak, aby hospodářství bylo řízeno neviditelnou rukou tržních sil.“ (Žaloudek, 1999 str. 225) Odmítání této zásady je typické pro Nové liberály (především na konci 19. Století), jedná se o takzvaný sociální liberalismus. Ten na rozdíl od klasických liberálů připouští určité zásahy státu do ekonomiky – jedná se například o určitou regulaci bank, vyplácení důchodů. Klasičtí liberálové zastávají názor, že stát má zajišťovat jen a pouze bezpečnost a spravovat pouze k tomu potřebné instituce. Toto dělení určuje mezi sklouznutí liberalismu do levé či pravé části politického spektra.

1.3. Liberalismus v českých zemích

V českých zemích není liberalismus zdaleka nový. O počátcích liberalismu můžeme hovořit už v 19. století. V knize Český liberalismus se píše: „*Liberalismus chápeme jako široké emancipační hnutí moderní doby, které se opíralo o ideu lidských a politických práv, vycházelo z moderního pojetí svobody, prosazovalo zásadu lidské a občanské rovnosti a přijímalo demokratickou myšlenku suverenity lidu.*“ (Znoj, a další, 1995 str. 15) „*O počátcích liberalismu můžeme mluvit u Josefa Jungmanna či Františka Palackého. Nejčastěji je však se vznikem českého liberalismu spojován Karel Havlíček Borovský a především jeho dílo: „Co jest obec?“. Základní myšlenka spočívala v tom, že liberál a pragmatik Havlíček zde vysvětluje, že každá obec proto, aby mohla dobře fungovat, musí být založena na užitku každého, kdo v této obci žije.*“ (Znoj, Havránek, & Sekera, 1995, str. 15) „*V první polovině 20. století vývoj českého liberalismu ovlivňovali především Tomáš Garrigue Masaryk a Karel Čapek. Přestože je i dnes Masaryk často označován za levicového liberála, sám se*

---

² V podobě ekonomického liberalismu je tento názor založen na pevné víře v mechanismy volného trhu a na přesvědčení, že ekonomika funguje nejlépe tehdy, když si jí stát nevyšímá. Ideálem je tudíž kapitalismus *laissez-faire*, který garantuje prosperitu, stvrzuje svobodu jednotlivce a zajišťuje sociální spravedlnost, jelikož umožňuje vzestupy i pády jednotlivců podle jejich schopností. (Heywood, 2004 str. 65)

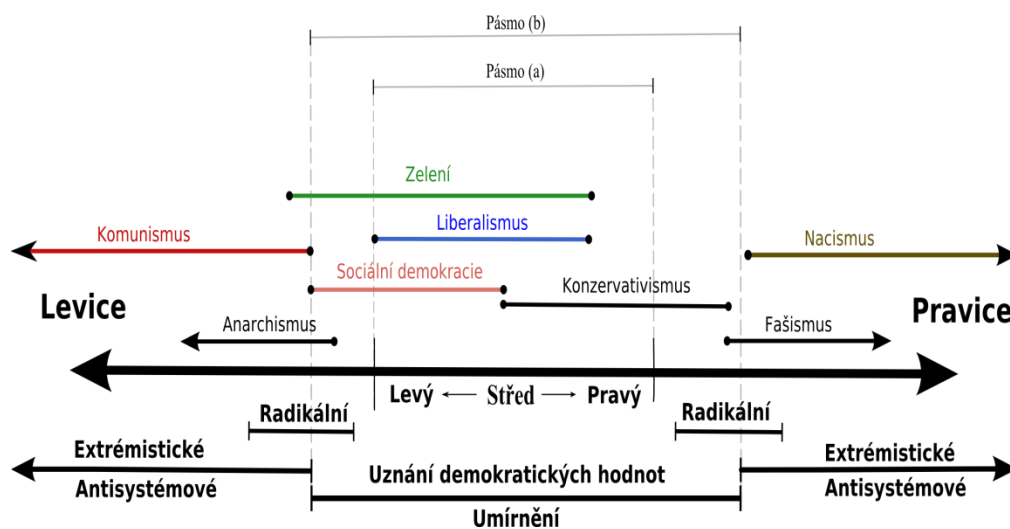
takovémuto označení bránil a vyhýbal. Výraznou osobností byl také Ferdinand Peroutka, který byl velmi vnímavý pro sociální otázky a mnohdy byl obviňován z přílišného levičáctví. Peroutkův liberalismus nebyl ekonomický, ale šlo mu o nosnou politickou filozofii, v níž svobody a práva občanů nevyklučují národní identitu, prvořadý je ale koncept demokracie a tolerance.“ (Znoj, a další, 1995 str. 406)

O liberální politice v českých zemích můžeme hovořit především s existencí Národní strany v druhé polovině 19. století (tzv. staročesi). Zásadní zlom však přinesl odchod části strany a vytvoření Národní strany svobodomyšlné – tzv. mladočesi. Tato strana ovládla českou liberální politiku v posledním desetiletí 19. století a v období před první světovou válkou. Jak na přelomu 19. a 20. století, tak během první republiky i po sametovém převratu však nezaznamenávaly liberální strany výraznější úspěch. Liberální strany byly vždy méně úspěšné než strany jiných ideologií. Neuspěla levicově liberální Národní strana sociální, která se časem přeměnila v Českou socialistickou stranu a posléze na Československou národně socialistickou stranu. Jak uvádí politolog Jiří Pehe, liberální strany neměly větší vliv, bylo to způsobeno především pevným nezakotvením ideologie a absencí výrazných osobností v řadách levicových liberálů. Pehe zmiňuje zajímavou paralelu se současným vývojem liberálních stran: *„V českých zemích téměř nikdy neměla čistě liberální strana šanci na výrazný úspěch. Většina liberálních hnutí — ať nalevo nebo napravo od politického středu - byla dříve či později „infikována“ jinými ideologiemi a silnými národnickými tendencemi. Liberálové se tak už v pozdním Rakousku - Uhersku i později v první republice sdružovali spíše v malých stranách a spolcích. Neměli větší vliv. Národní demokraté se v první republice eventuálně vyvinuli ve stranu, jejíž konzervativně nacionální politika silně připomíná postoje dnešní ODS. Liberálních idejí zbylo v této straně pramálo. To samé platí i o národních socialistech, kde nad liberální agendou měly postupně stále více navrch socialistické a národnické ideje.“ (Pehe, 2006)*

1.4. Levice a pravice

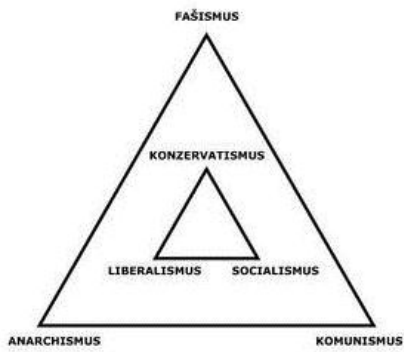
Během zkoumání liberálních stran v této práci budeme poměrně často narážet na jejich zakotvení v pravolevém spektru. V této podkapitole si tedy stručně rozebereme pojmy pravice a levice.

„Termíny „levice“ a pravice“ se datují od francouzské revoluce a vznikly podle toho, jak se různé skupiny rozsadily při prvním zasedání Generálních stavů v roce 1789. Aristokraté, kteří se stavěli za krále, seděli po jeho pravici, zatímco radikálové, příslušníci třetího stavu seděli po jeho levici. (...) Slovu „pravice“ se brzy začalo rozumět tak, že označuje sklony reakcionářské či monarchistické, zatímco slovo „levice“ že označuje postoje revoluční či rovnostářské.“ (Heywood, 2005 str. 33) V dnešním světě politiky se však dělení na pravici a levici značně komplikuje a rozdíly se stírají. Jistě – pořád je zakořeněno určité lineární spektrum ideologií – zleva doprava: komunismus, socialismus, liberalismus, konzervatismus, fašismus, ale tyto rozdíly jsou evidentně stále menší.

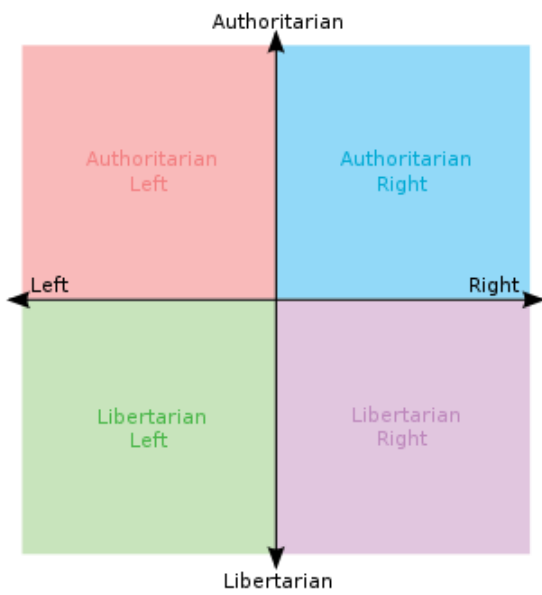
(www.webhumanita.cz)

V dnešní době by však přesnější rozložení mohlo být na tzv. podkovité spektrum (osa je zalomena v pomyslnou podkovu tak, že její vrcholy nalevo a napravo tvoří komunismus a fašismus, pod nimi jsou socialismus a konzervatismus a v nejnižším místě ve středu je liberalismus), dvourozměrné spektrum, kdy na opačných koncích dvou na sebe kolmých os stojí levice a pravice (na ose horizontální) a autorita a svoboda (na ose vertikální) nebo spektrum trojúhelníkové:

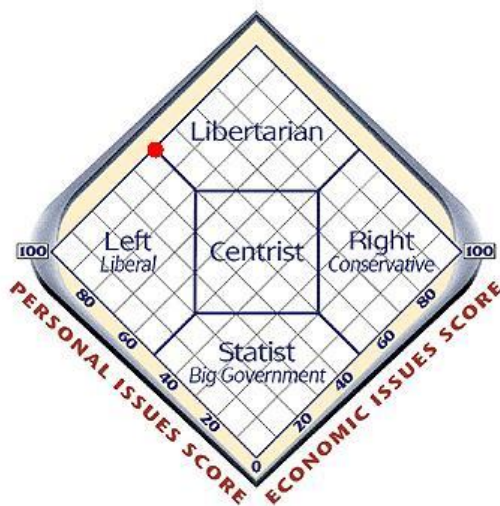
(denikreferendum.cz)

Dalším možným dělítkem jsou osy X a Y:

(nd01.jxs.cz)

V neposlední řadě můžeme zmínit čtvercové dělení:

(svornost.com)

Podle politické encyklopedie jsou „základními rysy levicových politických stran obhajoba zájmů nižších a středních vrstev společnosti (především ekonomických zájmů zaměstnanců proti vlastníkům), prosazování účasti těchto vrstev na realizaci politiky a decentralizace moci. K základním bodům levicových stran pak patří: důraz na prosazování sociální rovnosti, rovnosti forem vlastnictví, politické i náboženské. Levice se staví spíše za kolektivismus než za prosazování individuální iniciativy. Pro vládní programy levicových stran je typické rozsáhlé sociální zabezpečení (vedoucí k vysokému zdanění příjmů) a vyšší míra státních zásahů do hospodářské politiky.“ (Žaloudek, 1999 str. 228) Pro levici je také typické progresivní zdanění (různá daňová sazba dle výše příjmu), větší přerozdělování zdrojů a hrazení řady veřejných statků (zdravotnictví, školství,...) ze státního rozpočtu.

„Pro pravici je charakteristické zdůrazňování základních svobod jednotlivce a odmítání kolektivismu, důraz na individualismus, zdůrazňování soukromého vlastnictví a svobodného podnikání jako nezbytných podmínek života společnosti, zdůrazňování principu dědických a vydržených práv či důraz na tradice a zvyklosti. (...) Za pravicové strany bývají považovány především strany konzervativní, křesťansko – demokratické, monarchistické a některé liberální.“ (Žaloudek, 1999 str. 361) Pravice se také vyznačuje snahou vybírat od občanů nižší daně, méně přerozdělovat a klást důraz na trh. Pravice inklinuje k oslabení vlivu státu na život občanů. Zařadit liberalismus na pravolevé spektrum je velmi složité, jelikož se jedná o pojem velmi široký, který má (i podle výše zobrazených grafů) přesah do levé i pravé části politického spektra. Obzvláště v českém prostředí, které je (oproti západní Evropě a Severní Americe) posunuto spíše vlevo. Je to způsobeno především historicky, česká veřejnost citlivě vnímá především omezení sociálního zabezpečení a je více rovnostářská. Tímto aspektem se budeme zabývat v další části práce.

„Levice mnohem více než pravice akcentuje roli občanské společnosti, což je ve své podstatě koncept vyrostlý z liberalismu. Občanská pravice, zbavená liberální agendy, se naopak posunula k obraně národních států v boji s nejrůznějšími integračními procesy, které si vynucuje globalizace. Vedle tradičních konzervativních idejí, jako je například kritika rozpadu rodiny, které už dříve hájila křesťanská pravice, si občanská pravice nově osvojila například kritiku multikulturalismu a přistěhovalectví.“ (Pehe, 2006)

Pro pravici jsou prioritami výroba a udržení podnikatelské aktivity, pro levici sociální politika a sociální jistoty. Zatímco klasický liberalismus se jasně řadí k tomu prvému, sociální

liberalismus daleko silněji akcentuje roli státu v sociální politice. Pravice usiluje o minimalizaci kompetencí státu, který má zajišťovat pouze svobody jedince, levice prosazuje sociálně silný a odpovědný stát (není tedy zde tedy takový důraz na individualitu a osobní zodpovědnost). Z tohoto dělení by tedy liberalismus patřil spíše doprava. Levice je otevřena reformám, rychlým změnám či revolucím, což je typičtější pro liberalismus než pravicový postupný vývoj a evoluce charakteristický pro konzervatismus. V ekonomické oblasti pravice podporuje liberalizaci obchodu a snižování role státu (mohli bychom zde liberalismus zařadit), levice je pro státní ochranářství a deregulaci. Pro levici je taky důležitější úloha občanské společnosti než pro pravici, což by sem také liberalismus řadilo. (David, 2005) Na těchto několika příkladech je tedy zjevné, že zařazení liberalismu k pravici či levici je velmi složité a v řadě případů až nemožné, budeme narážet v průběhu práce na liberální stran z pravé i levé části politického spektra.

2. Český stranický systém

2.1. Základní charakteristika

V posledních osmnácti letech lze považovat za jasně dominantní dvě strany na opačných stranách politického spektra. Na pravici je touto stranou stále ještě Občanská demokratická strana (ODS) vyznávající konzervativně-liberální hodnoty. Levici dominuje tradiční Česká strana sociálně demokratická (ČSSD). Tuto dominanci podtrhuje zcela jasně i fakt, že všichni političtí premiéři (Václav Klaus, Miloš Zeman, Vladimír Špidla, Stanislav Gross, Jiří Paroubek, Mirek Topolánek a Petr Nečas) od roku 1992 (vynechme tedy premiéry úřednických vlád Josefa Tošovského a Jana Fishera) pocházeli z jedné z těchto dvou největších politických stran. V naší zemi však nemůžeme mluvit o klasickém bipartismu, protože ani jedna z těchto dvou stran zatím nikdy neměla v Poslanecké sněmovně většinu (nejvíce 81 křesel získala ODS ve volbách v roce 2006) (www.volby.cz). V Senátu sice občanští demokraté v letech 2008 – 2010 většinu mandátů měli a v letech 2010 – 2012 mají v horní komoře Parlamentu většinu demokraté sociální (www.volby.cz), nelze však dle odborníků v našem případě mluvit o zcela jasně vymezeném bipartismu, jak to známe například ve Spojených státech amerických³ či v minulosti ve Spojeném království⁴. U nás

³ Zcela dominantní roli hrají v USA dvě tradiční strany – Demokraté a Republikáni.

⁴ Politický systém Spojeného království byl dlouhá léta považován za tradičně bipolární. Po roce 2010, kdy se vytvořila vládní koalice konzervativců a liberálních demokratů se politický systém za přesně

totiž máme poměrně dost subjektů, které politiku ovlivňují nejen na celostátní, ale i komunální úrovni. „*Český stranický systém dosáhl základní stability již v průběhu druhé poloviny 90. let minulého století a navzdory drobným změnám v kompozici relevantních aktérů vykazuje jako celek tendenci k Sartoriho modelu umírněného pluralismu.*“ (Hloušek, 2008). Po parlamentních volbách v roce 1996 bylo v českém stranickém systému šest politických stran⁵, po volbách v letech 1998, 2002, 2006 a 2010 pak poklesnul tento počet na pět. Profesor Miroslav Novák přesto hovoří o tom, že „*Česká republika tak jako tak patří k zemím, jejichž stranický systém nelze plně charakterizovat ani jako polarizovaný pluralismus ani jako umírněný pluralismus, ale jako něco mezi těmito dvěma kategoriemi.*“ (Novák, a další, 2004 str. 288)

Krom dvou nejsilnějších politických stran ODS a ČSSD máme tedy i další subjekty. Křesťanská demokratická unie – česká strana lidová (KDU-ČSL) sice v posledních volbách do Sněmovny v roce 2010 neuspěla, ale je to strana tradiční, dlouhá léta byla i stranou vládnoucí a má své místo v komunálních a krajských zastupitelstvech, ale i v Senátu.⁶ (KDU12) Významnou úlohu hrají v našem politickém systému stále i komunisté - Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM). Přestože je jejich koaliční potenciál na vládní úrovni zatím stále téměř nulový, v několika krajích a v celé řadě obcí jsou členy rad (tedy jakýchsi vlád).⁷ (KSČ12) Komunistická strana má také u nás největší členskou základnu a tradiční podporu voličů.⁸ Zbytek politického spektra nám vyplňují menší subjekty. Na komunálních úrovních to bývají velmi často subjekty vytvořené pro danou konkrétní oblast (a tedy často bez hlubšího ideologického zázemí), na vládní úrovni máme v současné době poměrně nově vytvořenou konzervativní pravici TOP 09, která však stále nepřipravila ODS o pozici lídra pravice, a středové a značně populistické Věci veřejné, které se otevřeně hlásí k prvkům přímé demokracie a které zazářily ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky na jaře 2010, když získaly 10,88% hlasů a 24 mandátů (www.volby.cz),

---

bipolární nepovažuje. Stále výraznější roli totiž krom tradičních pravicových konzervativců a levicových labouristů hrají tedy i Liberální demokraté.

⁵ Je nutné vzít ale v úvahu Komunistickou stranu Čech a Moravy jako extrémně levicovou a Sdružení pro republiku – republikánskou stranu Českou jako extrémně pravicovou. Tyto strany měly prakticky nulový koaliční potenciál.

⁶ Strana má 6 senátorů, 1 europoslankyni, desítky krajských zastupitelů a stovky zastupitelů komunálních. Tradičně vysokou podporu má strana převážně na jižní Moravě.

⁷ Komunisté mají v současnosti 2 senátory, 26 poslanců, 4 europoslance, četné zastoupení mají krajských radách i zastupitelstvech a v radách a zastupitelstvech měst a obcí.

⁸ Ve sněmovních volbách se poměrně tradičně strana umísťuje na třetím místě (1996, 1998, 2002, 2006 i 2010). Podle průzkumů veřejného mínění je dokonce Komunistická strana v dubnu 2012 druhou nejsilnější partají, která by se dostala do PS PČR.

tento úspěch však již v komunálních a senátních volbách na podzim téhož roku nezopakovaly. V současné době je strana zmítána skandály, její poslanecký klub se rozpadl a dle průzkumů nemá strana šanci být opět zvolena do Poslanecké sněmovny, toto téma však není předmětem práce a vzhledem k četným aférám strany a rozpadu poslaneckého klubu v dubnu 2012 se nebudu stranou dále zabývat jako relevantním politickým subjektem v českém stranickém systému. Zbytek politického spektra tvoří strany menší, které nemají dlouhodobější zastoupení v Parlamentu, jedná se často o strany či hnutí regionální či s krátkou životností.

Dlouhodobě tedy tvoří levici politického spektra Komunistická strana Čech a Moravy a Česká strana sociálně demokratická, na pravici jsou zakotveny KDU – ČSL a Občanští demokraté.⁹ Je tedy evidentní, že v našem politickém spektru chybí subjekt, který by byl alternativou zavedeným politickým stranám ve středu politického spektra. Stranu konzervativní, křesťansko - demokratickou, socialistickou i komunistickou máme, v Česku se však dodnes dlouhodoběji úspěšně neudržela středová či středolevá liberální strana.

2.2. Volby a vývoj stranického systému

V této kapitole budeme sledovat vývoj českého stranického systému po přechodu k demokracii. Páteř budou tvořit volby, větší pozornost bude logicky věnována volbám sněmovním, nicméně vhodné je zmínit se i o volbách nižších řádů. Sledovat budeme především úspěch či neúspěch stran označovaných za liberální a následující data nám poslouží v další analýze o dlouhodobé životnosti liberálních stran u nás.

„Období vymezené „sametovou revolucí“ a prvními postkomunistickými svobodnými volbami v červnu 1990 lze charakterizovat jako období obnovy stranického pluralismu v českém i federálním československém kontextu.“ (Malíř, a další, 2005 str. 1361) Po roce 1990 se hlavní politickou silou stalo Občanské fórum (OF). Ve volbách do Sněmovny lidu Federálního shromáždění získalo OF 53,15% hlasů (www.volby.cz), do Sněmovny národů FS 49,96% (www.volby.cz) a do české národní rady 49,5% hlasů. (www.volby.cz) Nejednalo se o klasickou politickou stranu, spíše o platformu, která vznikla v prvních revolučních dnech v listopadu 1989 a která sdružovala osobnosti z nejrůznějších názorových proudů. Jasným pojítkem byl antikomunismus a vymezení se proti totalitnímu režimu. Toto velmi silné

---

⁹ O zakotvení strany TOP 09 bude možné mluvit po dalších volbách na podzim 2012, kde se projeví její síla a volební potenciál v krajských a senátních volbách.

pojítka v prvních měsících bohatě stačilo, nicméně již poměrně brzy se uvnitř OF utvořila dvě mocenská centra – Koordinační centrum OF a Pražský hrad. První polistopadový prezident Václav Havel se v porevoluční době těšil neobvykle velké popularitě a podpoře veřejnosti a uplatňoval díky tomu svůj velký neformální vliv nejen na OF, ale i na společnost jako celek. Prezident Havel byl znám svou nesympatií ke stranictví, velmi známé je jeho spojení „nepolitická politika“. Proti jeho přání však byl prosazen poměrný volební systém při prvních svobodných volbách v červnu 1990.

V období mezi lety 1990 až 1992 bylo čím dál jasněji zřejmé, že příliš velké ideologické rozkročení OF (byly zde osobnosti z pozdější levé i pravé části politického spektra – například Miloš Zeman i Václav Klaus) je dlouhodobě neudržitelné a že fórum své poslání splnilo. Když se stal Václav Klaus proti přání Hradu předsedou OF, jednalo se o začátek konce fóra a jeho následného rozpadu na dva subjekty: Občanskou demokratickou stranu a Občanské Hnutí. Volby **1992** přinesly v Čechách nečekaně výrazný úspěch občanských demokratů, Václav Klaus a Vladimír Mečiar se dohodli, že federální vláda připraví rozpad federace. Po volbách 1992 můžeme hovořit o začátku dominance stranictví a formování českého stranického systému. Občanskému fóru se tedy nepodařilo být „*stabilní operační jednotkou v rámci pluralitního stranickopolitického systému.*“ (Malíř, a další, 2005 str. 1365)

Sněmovna lidu Federálního shromáždění ČR 1992

	strana	hlasů	mandátů
1.	ODS-KDS	33,90%	48
2.	Levý blok	14,27%	19
3.	ČSSD	7,67%	10
4.	SPR-RSČ	6,48%	8
5.	KDU-ČSL	5,98%	7
6.	LSU	5,84%	7

(www.ods.cz)

Sněmovna národů Federálního shromáždění 1992- ČR

	strana	hlasů	mandátů
1.	ODS-KDS	33,43%	37
2.	Levý blok	14,48%	15
3.	ČSSD	6,80%	6
4.	SPR-RSČ	6,37%	6
5.	KDU-ČSL	6,08%	6
6.	LSU	6,06%	5

(www.ods.cz)

Česká národní rada - 1992

	strana	hlasů	mandátů
1.	ODS-KDS	29,73%	76
2.	Levý blok	14,05%	35
3.	ČSSD	6,53%	16
4.	LSU	6,52%	16
5.	KDU-ČSL	6,28%	15
6.	SPR-RSČ	5,98%	14
7.	ODA	5,93%	14
8.	HSD-SMS	5,87%	14

(www.ods.cz)

Volby v roce 1992 přinesly pravicovou vládní koalici ve složení ODS – KDS, KDU – ČSL a ODA, předsedou vlády byl jmenován předseda vítězné strany Václav Klaus. (ODS) „Srovnáme-li povolební stranickopolitickou konfiguraci z roku 1992 s povolebními konfiguracemi z let 1996 a 1998, pak je zřejmé, že volby v roce 1992 představovaly velmi důležitý krok ve strukturování stranické soustavy, především s ohledem na počet relevantních stran, jejich ideově - programovou krystalizaci a umístění v pravolevém spektru. Vývoj po roce 1992 lze interpretovat jako postupnou redukci počtu relevantních stranickopolitických subjektů a zjednodušení stranickopolitického spektra.“ (Malíř, a další, 2005 str. 1367)

Výsledky – komunální volby 1994

	strana	hlasů
1.	ODS	29,5%
2.	KSČM	14,7%
3.	Nezávislí	11,0%
4.	ČSSD	8,7%
5.	KDU-ČSL	8,6%

(www.ods.cz)

I volby do Poslanecké sněmovny v roce **1996** potvrdily krystalizaci systému z roku 1992. Na levém a pravém extrémě politického spektra stáli komunisté a republikáni. Pravice tvořená ODS, KDU – ČSL a ODA však oproti minulým volbám nedokázala získat většinu mandátů ve Sněmovně a tak po dlouhých jednáních bylo dohodnuto, že středopravá koalice bude vládnout za tolerance druhé nejsilnější strany – ČSSD. (www.ods.cz)

Výsledky – sněmovní volby 1996

	strana	hlasů	mandátů
1.	ODS	29,62%	68
2.	ČSSD	26,44%	61
3.	KSČM	10,33%	22
4.	KDU-ČSL	8,08%	18
5.	SPR-RSČ	8,01%	18
6.	ODA	6,36%	13

(www.ods.cz)

V těchto volbách byl pro vývoj stranického systému klíčový především zisk více než pětiny hlasů pro Českou stranu sociálně demokratickou. Tato strana v čele s Milošem Zemanem dokázala přesně akcentovat protivládní nálady voličů a stala se druhou nejsilnější sněmovní stranou, když odsunula z druhé příčky stranu komunistickou. Od té doby se v pozici dvou nejsilnějších parlamentních stran (až na drobné výjimky) střídá právě ČSSD s ODS. Strana KDU – ČSL se začala profilovat jako strana středová, měla koaliční potenciál vlevo i vpravo,

což sehrálo významnou úlohu během vyjednávání o vládě. Po těchto volbách také došlo k naprosto jasné izolaci KSČM, u které se začal projevovat minimální koaliční potenciál na vládní úrovni.

Na podzim 1996 se uskutečnily historicky první volby do nové – horní komory Parlamentu – Senátu. Tato komora se poprvé a naposledy v historii volila celá, ve všech 81 obvodech. Poté se volí třetina senátorů každé dva roky, aby docházelo k obměňování mandátů. Senátní volby de facto odrážely výsledek voleb sněmovních, jen komunisté oslabili a naopak křesťanští demokraté posílili.

Výsledky – senátní volby 1996

	strana	mandátů
1.	ODS	32
2.	ČSSD	25
3.	KDU-ČSL	13
4.	ODA	7
5.	KSČM	2
6.	DEU	1
7.	nezávislí	1

(www.ods.cz)

Rok **1997** poznamenala českou politickou scénu vnitrostranická krize uvnitř nejsilnější vládní strany ODS, což souviselo s nejasným financováním této strany. Krize přerostla v krizi vládní, k odchodu skupiny vlivných členů strany, k utvoření nové liberální strany Unie svobody a k rezignaci premiéra Václava Klause. Do předčasných voleb v roce 1998 vládla tzv. polouřednická vláda pod vedením Josefa Tošovského, ve které byly krom ministrů nestraníků zastoupeny ODA, KDU – ČSL a US.

„Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v červnu 1998 sice přivodily změnu v poměru volebně – politických potenciálů relevantních politických stran a dílčí změnu v konfiguraci těchto stran (zastoupení ztratilo Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa a ODA), avšak tyto změny, jak se velmi brzy ukázalo, nevytvořily potřebné

předpoklady pro radikální překonání krize koaličních formulí.“ (Malíř, a další, 2005 str. 1371)

Výsledky – sněmovní volby 1998

	strana	hlasů	mandátů
1.	ČSSD	32,31%	74
2.	ODS	27,74%	63
3.	KSČM	11,03%	24
4.	KDU-ČSL	9,00%	20
5.	US	8,60%	19

(www.ods.cz)

Po sněmovních volbách v roce 1998 byla koaliční jednání velmi náročná. Středoprávní koalice ve složení ODS – ODA – Unie svobody byla nemyslitelná, protože Unie vznikla odtržením od ODS, což vedlo ke vzájemné nevráživosti mezi čelními představiteli. Levostřední koalici odmítala US kvůli naprosté odlišnosti programů s nejsilnější ČSSD. Předseda socialistů Miloš Zeman nabídl unionistům dokonce čtyři ministerská křesla, veškerá jednání o většinové vládě však byla neúspěšná. Poměrně překvapivě byla uzavřena tzv. „opoziční smlouva“, což spočívalo v tom, že druhá nejsilnější strana bude tolerovat vítěze voleb, který bude vládnout menšinově. Následovat měla změna volebního systému (logicky tedy změna Ústavy), která by posílila vítěze voleb a logicky se tak stala jasným potvrzením dominance dvou nejsilnějších stran. *„Uzavření opoziční smlouvy nesporně představovalo významnou událost, jež otevřela nové možnosti evoluce českého stranického systému, včetně možnosti přeměn stávajícího uspořádání směřujících mimo rámec soutěživého multipartismu s praxí koaličních vlád. Strategický rozměr opoziční smlouvy byl ovšem postupně umrtven, což souviselo s neúspěšným pokusem zúčastněných stran o prosazení reformy volebního systému.“* (Malíř, a další, 2005 str. 1372) Diskuze dvou nejsilnějších stran o změně volebního systému se vedly téměř dva roky. Návrh na změnu Ústavy vetoval prezident. Když byla hlava státu opět přehlasována Parlamentem, podal Václav Havel stížnost k Ústavnímu soudu, který mu dal zapravdu a reformu volebního systému zrušil.

V komunálních volbách v roce 1998 se na pozici nejsilnější strany vrátila ODS, uzavření opoziční smlouvy však mělo za následek výrazné vítězství nově utvořené Čtyřkoalice

(tvořená KDU-ČSL, US, ODA a DEU) (Malíř, a další, 2005 str. 1373) v senátních volbách v roce **2000** a její druhé místo (za občanskými demokraty) ve volbách krajských v témže roce.

Výsledky – komunální volby 1998

	strana	hlasů
1.	ODS	24,27%
2.	ČSSD	17,54%
3.	KSČM	13,58%
4.	KDU-ČSL	10,64%
5.	US	5,50%

(www.ods.cz)

Výsledky podle politických stran - senátní volby 2000

	strana	mandátů
1.	Čtyřkoalice	17
2.	ODS	8
3.	ČSSD	1
4.	nezávislí	1

(www.ods.cz)

Celkové výsledky voleb – krajské volby 2000

	strana	hlasů
1.	ODS	23,82%
2.	Čtyřkoalice	22,87%
3.	KSČM	21,16%
4.	ČSSD	14,67%

(www.ods.cz)

Volby v roce **2002** přinesly překvapení v té podobě, že sociální demokraté jakožto vládní strana udržela pozici nejsilnější sněmovní partaje a zvítězila se ziskem ještě výraznějším než před čtyřmi lety. Občanští demokraté sice udrželi pozici nejsilnější pravicové strany, ale výsledek voleb vnímali jako výrazný neúspěch. Zajímavé na těchto volbách bylo, že všechny

strany (krom KSČM) oslabil. Čtyřkoalice se postupně proměnila v koalici dvou stran, které sestavily společnou kandidátku pro tyto volby: KDU – ČSL a spojená US – DEU. Z projektu odstoupila ODA, která tak definitivně uzavřela svou existenci v českém stranickém systému. (Malíř, a další, 2005 stránky 1373-1374)

Výsledky - sněmovní volby 2002

	strana	hlasů	mandátů
1.	ČSSD	30,20%	70
2.	ODS	24,47%	58
3.	KSČM	18,51%	41
4.	Koalice	14,27%	31
	<i>z toho:</i>		
	KDU-ČSL		21
	US-DEU		10

(www.ods.cz)

Výsledky podle politických stran – senátní volby 2002

	strana	mandátů
1.	ODS	9
2.	ČSSD	7
3.	KDU-ČSL	1
4.	KSČM	1
5.	Ostatní	8

(www.ods.cz)

Výsledky – komunální volby 2002

	strana	hlasů
1.	ODS	25,23%
2.	ČSSD	15,58%
3.	KSČM	14,49%

4.	KDU-ČSL	9,58%
5.	US	3,28%
6.	Nezávislí	17,85%

(www.ods.cz)

Po těchto volbách se utvořila vláda pod vedením Vladimíra Špidly složená z ČSSD, KDU – ČSL a Unie svobody. Tato vláda se opírala o křehkou většinu 101 hlasů a trpěla řadou vnitřních krizí. Ty jsou spojeny například s volbou prezidenta v roce 2003, kdy vláda nedokázala prosadit vlastního kandidáta a prezidentem se stal opoziční Václav Klaus či s rozepřemi ohledně programu (levicová sociální demokracie versus pravicová Unie svobody). Po pro vládní sociální demokracii neúspěšných volbách do Evropského Parlamentu v roce 2004 nahradil předsedu vlády a strany v obou pozicích Stanislav Gross. Po aféře s nevysvětlením jeho majetkových příjmů však byl donucen odstoupit a v obou funkcích jej nahradil Jiří Paroubek v roce 2005. Ten stranu také vedl do sněmovních voleb v roce 2006. Vládnutí Jiřího Paroubka je spojené také s faktem, že většinu zákonů v Poslanecké sněmovně neprosazoval se svými koaličními partnery, ale podporu pro vládní návrhy hledal ad hoc napříč Sněmovnou. Nejčastějším partnerem se pro sociální demokraty stali komunisté, dohromady měly tyto strany ve Sněmovně pohodlnou většinu 111 hlasů. (Malíř, a další, 2005 str. 1374)

Výsledky – volby do Evropského Parlamentu 2004

	strana	hlasů	mandátů
1.	ODS	30,04%	9
2.	KSČM	20,26%	6
3.	SNK-ED	11,02%	3
4.	KDU-ČSL	9,57%	2
5.	ČSSD	8,78%	2
6.	NEZ	8,18%	2

(www.ods.cz)

Výsledky podle politických stran – senátní volby 2004

	strana	mandátů
1.	ODS	18
2.	KDU-ČSL	3
3.	SZ	1
4.	KSČM	1
5.	Nezávislí	1
6.	SNK	1
7.	ED	1
8.	US-DEU, ODA	1

(www.ods.cz)

Výsledky voleb podle politických stran – krajské volby 2004

	strana	hlasů	mandátů
1.	ODS	36,36%	291
2.	KSČM	19,68%	157
3.	ČSSD	14,03%	105
4.	KDU-ČSL	10,67%	72

(www.ods.cz)

Volbám **2006** předcházela v českých poměrech nevídaně ostrá předvolební kampaň postavená na velmi konfrontačním stylu. Obě nejsilnější strany měli ve svém čele kontroverzní lídry Jiřího Paroubka (ČSSD) a Mirka Topolánka (ODS), kteří polarizovali společnost. Fenomémem voleb v roce 2006 bylo přiklonění se voličů k dvěma dominantním stranám. Obě nejsilnější strany posílily svůj zisk proti předchozím sněmovním volbám. V těchto volbách bylo také odevzdáno nejvíce hlasů pro vítěznou stranu. Poprvé byla také zvolena mimoparlamentní strana – Strana zelených. Tato partaj v čele s Martinem Bursíkem šikovně našla „díru na trhu“ a dokázala přesvědčit intelektuální a městské voliče, kteří pro ni hlasovali. Strana, která se prezentovala nejen jako ekologická, ale také jako liberální, tak převzala voliče jak ODA, tak Unie svobody. Straně zelených (ale do jisté míry i ODS) se podařilo mobilizovat poměrně velké množství prvovoličů. Mladí lidé hodně slyšeli především

na antikomunistickou rétoriku. Čeští voliči se také naučilo pracovat s pěti procentním kvorem nutným pro vstup do Sněmovny a volili strany, které měly větší naději na úspěch. Nutno podotknout, že zeleným výrazně pomohly průzkumy veřejného mínění a volebních preferencí, ve kterých se na počátku roku začali objevovat nad onou pěti procentní hranicí. V těchto volbách tak propadlo pouhých 6 % hlasů, zmenšil se zisk stran, které se nedostaly do sněmovny. Poměrný volební systém však v ziscích zvýhodnil větší strany, které na zisk jednoho mandátu potřebovaly daleko méně hlasů než strany menší. Přestože pravice získala ve volbách o dvě stě tisíc hlasů víc, počet mandátů levice a pravice ve sněmovně činil shodně po stoce. (Lebeda, a další, 2007)

Výsledky – sněmovní volby 2006

	strana	hlasů	mandátů
1.	ODS	35,38%	81
2.	ČSSD	32,32%	74
3.	KSČM	12,81%	26
4.	KDU-ČSL	7,22%	13
5.	SZ	6,29%	6

(www.ods.cz)

Patová situace protáhla vyjednávání o vládě na dlouhých sedm měsíců. Pokus o sestavení menšinové vlády ODS v čele s Mirkem Topolánkem skončil nevyslovením důvěry vládě ve Sněmovně. Tato složitá vnitropolitická situace výrazně ovlivnila komunální a senátní volby na podzim téhož roku, ve kterých výrazně uspěla ODS a ztratila ČSSD.

Výsledky – komunální volby 2006

	strana	hlasů
1.	ODS	36,20%
2.	ČSSD	16,63%
3.	KSČM	10,79%
4.	KDU-ČSL	5,76%

5.	SZ	5,04%
6.	SNK-ED	3,55%
7.	Nezávislí	9,48%

(www.ods.cz)

Výsledky podle politických stran – senátní volby 2006

	strana	mandátů
1.	ODS	14
2.	ČSSD	6
3.	KDU-ČSL	4
4.	Strana pro otevřenou společnost	1
5.	Nezávislí starostové pro kraj	1
6.	Nezávislí kandidáti	1

(www.ods.cz)

Na začátku roku 2007 však koalice ve složení ODS, KDU – ČSL a SZ získala důvěru Sněmovny (i za podpory dvou opozičních poslanců) a začala vládnout s reformním programem. Nespokojenost voličů se projevila v krajských a senátních volbách na podzim roku 2008, kdy opoziční sociální demokraté drtivě zvítězili.

Výsledky podle politických stran – krajské volby 2008

strana	% hlasů	mandátů
ČSSD	35,85	280
ODS	23,57	180
KSČM	15,03	114
KDU-ČSL	6,65	43
Ostatní	18,9	58

(www.ods.cz)

Výsledky podle politických stran – senátní volby 2008

	strana	mandátů
1.	ČSSD	23
2.	ODS	3
3.	KSČM	1

(www.ods.cz)

Strana zelených, která získala 6 mandátů a 4 ministerská křesla, se v průběhu volebního období začala drolit do několika menších frakcí, což negativně působilo na její vládní působení. (ČTK, 2012) Během předsednictví Radě Evropské unie se podařilo opozici a několika vládním poslancům vyslovit vládní koalici nedůvěru. (Parlament České republiky) V roce **2009** tak k moci nastoupila úřednická vláda pod vedením premiéra Jana Fishera (Parlament České republiky), která měla původně vládnout pouze do podzimu roku 2009, kdy se měly uskutečnit předčasné volby, nicméně Ústavní soud jejich vypsaní zrušil a sněmovní volby se uskutečnily až v řádném termínu na jaře 2010. (Novinky, 2009) Pád vlády uprostřed předsednictví se odrazil na výsledku voleb do Evropského parlamentu, ve kterém uspěli občanští demokraté. Strana zelených ve volbách neuspěla, v důsledku čehož rezignoval na svou funkci předseda Martin Bursík. (Novinky, 2009)

Výsledky podle politických stran – volby do Evropského parlamentu 2009

strana	% hlasů	mandátů
ODS	31,45	9
ČSSD	22,38	7
KSČM	14,18	4
KDU-ČSL	7,64	2

(www.ods.cz)

Před volbami **2010** nahradil v čele ODS Mirka Topolánka Petr Nečas (Idnes.cz, 2010), z KDU – ČSL odešla řada vlivných politiků v čele s Miroslavem Kalouskem, kteří založili novou pravicovou konzervativní stranu TOP 09, a Stranu zelených opustil ministr zahraničí Karel Schwarzenberg, který se stal předsedou této nové strany. Ve volbách sice zvítězili sociální demokraté, ale nenaplnili očekávání a vítězství bylo velmi těsné. Uspěla pravice.

K druhým občanským demokratům a třetí TOP 09 se připojila populistická strana Věci veřejné, které se podařilo získat téměř 11 procent hlasů. Strany pravého středu s většinou 118 mandátů v Poslanecké sněmovně se poměrně rychle dohodly na sestavení vlády, k čemuž využili největší oporu ve Sněmovně v historii samostatné České republiky. (Parlament České republiky)

Výsledky – sněmovní volby 2010

	strana	hlasů	mandátů
1.	ČSSD	22,08%	56
2.	ODS	20,22%	53
3.	TOP 09	16,70%	41
4.	KSČM	11,22%	26
5.	VV	10,88%	24

(www.volby.cz)

Věci veřejné nelze označit za liberální stranu, protože se jedná spíše o stranu populistickou, bez jasně zakotveného programu a ideologie. Strana se neřadí na levici ani na pravici politického spektra. (www.veciverjne.cz) Vzhledem k rozpadu strany a řadě skandálů se stranou spojených se nebudeme Věcmi veřejnými podrobněji zabývat. Je zde možné sledovat absenci liberální středové strany, která by se udržela delší dobu ve Sněmovně. Přesto výsledky posledních dvou sněmovních voleb dokazují, že voliči mají odvahu podpořit stranu, která se profiluje jako středová (je alternativou programem i rétorikou k ČSSD i ODS) a mohla by být do jisté míry považovaná za liberální nejen tématy a ideologií, ale především tím, že se těší podpoře intelektuálů, městských voličů, mladých lidí a střední třídy, což je typické zastoupení sympatizantů liberálních stran. Mohlo se zdát, že hegemon české pravice začne ohrožovat nově vzniklá TOP 09, což by zásadně překreslilo mapu českého stranického systému, tento trend však nepotvrdily komunální a senátní volby na podzim 2010, kde ODS pozici lídra pravice uhájila. V těchto volbách také výrazněji neuspěly vládní Věci veřejné, na ukotvení výrazné středové liberální strany tak Česká republika stále čeká.

Výsledky – komunální volby 2010

	strana	hlasů	zastupitelů
1.	Sdružení nezávislých kandidátů	12,02%	30 597
2.	Nezávislí	0,88%	6 595
3.	ODS	18,70%	5 112
4.	ČSSD	19,68%	4 584
5.	KDU - ČSL	5,47%	3 738
6.	KSČM	9,56%	3 189
7.	TOP 09	9,46%	1 509
8.	VV	2,93%	304
9.	SZ	1,65%	156

(www.volby.cz)

Výsledky podle politických stran – senátní volby 2010

	strana	mandátů
1.	ČSSD	12
2.	ODS	8
3.	TOP 09 a STAN	2
	KDU - ČSL	2
	Severočeši.cz	2
6.	Nestraníci	1

(www.volby.cz)

3. Liberální strany

„Politické strany jsou obvykle charakterizovány jako skupiny stoupců určitých názorů a požadavků, usilujících o politickou moc nebo alespoň účast na ní. Prostřednictvím dosažené politické moci hodlají politické strany uplatnit v co nejširší míře své dosud hlásané názory a požadavky, tj. politický program.“ (Dvořáková, a další, 1996 str. 25)

V knize *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1938 – 2004* je velmi příhodně popsán vývoj liberálních stran po skončení vlády jedné strany a ustavení demokratického režimu. Dovolím si jej použít jako úvod této kapitoly:

„Po roce 1989 se ve stranickém systému České republiky objevily opakované snahy založit stranu, jejíž výchozí platformou pro politickou praxi bude liberální politické myšlení. Je zajímavou a z dnešního pohledu vcelku paradoxní skutečností, že k liberalismu se kromě subjektů, jejichž programová orientace této sebedefinici očividně odpovídala, hlásily subjekty, které za liberální (z hlediska ideového zakotvení) považovat jistě nelze – například Liberálně sociální unie. Tento trend, patrný na počátku a v první polovině 90. let, nicméně ukazuje, že v počátečních fázích vývoje českého stranického systému se liberalismus jevil být „žádaným zbožím“. Přestože se tehdy zdálo, že by taková strana mohla mít naději na úspěch, všechny pokusy tohoto druhu dříve či později skončily nezdarem.“ (Malíř, a další, 2005 str. 1667)

V předchozí kapitole jsme si charakterizovali český stranický systém a popsali volby v naší zemi. Z výsledků voleb lze jednoznačně vyčíst, že určitá skupina voličů stále hledá alternativu mezi levicovou a pravicovou politikou. Tento prostor zahrnuje přibližně 7-15 procent hlasů. V českém stranickém systému chybí liberální alternativa socialistické, konzervativní, křesťansko–demokratické či komunistické ideologii. *„Chování voličů a jejich preference ovlivňuje především jejich sociální postavení, hodnotová a náboženská orientace a vzdělání. Asi dvě třetiny obyvatelstva volí v závislosti na své ekonomické situaci.“* (Vodička, a další, 2007 str. 211) Obecně lze říci, že pravicové strany volí lidé s vyššími příjmy, lidé vzdělanější, spíše z Čech než z Moravy a spíše z měst než z vesnic. Pro ODS jsou typickou skupinou voličů podnikatelé, pro sociální demokraty naopak spíše dělníci a zaměstnanci. (Vodička, a další, 2007 str. 212) Pro liberální strany (či strany alespoň k liberalismu se hlásící) je klíčovou střední třída a intelektuálové (lékaři, učitelé, vědci). KSČM a KDU–ČSL mají tradičně stabilní voličskou základnu. Tyto strany volí spíše starší lidé a lidé z menších obcí. *„Liberalismus akcentuje relativitu vztahu svobody a rovnosti. V praxi realizuje svobodu jako politickou,*

občanskou svobodu a rovnost jako volbu v rámci rovných, právně zaručených příležitostí.“ (Brokl, 1997 str. 14)

„V celé řadě témat zaujala česká veřejnost levicové postoje, což se týká například sociálních služeb, privatizace či zdanění. Ke klíčovým otázkám hospodářství politiky občané zastávají středové postoje.“ (Lebeda, a další, 2007 str. 182) Je tedy otázkou, proč se v českém stranickém systému dlouhodoběji nedokázala etablovat strana, která by tyto voličovy potřeby vhodně uspokojovala. Nutno podotknout, že většinový český volič nemá sympatie k extremistickým stranám a akcent na antikomunistickou notu řady stran (ODS, TOP 09, SZ či KDU – ČSL) stále zabírá. *„Čeští voliči požadují spíše levicové řešení problémů souvisejících s hospodářskými a sociálními otázkami a pravicové řešení pro témata související s řádem a pořádkem.“* (Lebeda, a další, 2007 str. 183) Když bychom toto zkonkretizovali, levicové postoje znamenají veřejné financování sociálních služeb, zemědělské dotace, tolerance potratů, ochranu životního prostředí v rovnováze s růstem hospodářství, privatizaci státních podniků či větší přerozdělování státu. Jak to souvisí s liberalismem? *„V modelové podobě liberalistických názorů na sociální politiku se uplatňuje víra, že nejvyšší hodnotou je sám člověk a jemu vlastní soubor přirozených práv, přiznání prvořadé úlohy principu svobody, již se zpravidla se rozumí způsobilost občanů vlastními silami zabezpečit to, na co mají právo a omezení vládních zásahů do jejich osobní sféry. (...) Klasický liberalismus zastává názor, že je nutné oddělit společnost od státu a uplatňovat i v sociální oblasti zásadu laissez faire.“* (Dvořáková, a další, 1996)

Jaký je tedy rozdíl chápání liberálních stran v českém prostředí a ve státech na západ od našich hranic? Ve svém článku „Má liberalismus v České republice šanci“ to Jiří Pehe popisuje takto: *„V jistém slova smyslu se tak nové dělení evropské politiky podobá stále víc tomu, které už dlouho platí v USA. Zatímco levice je tam spojována s liberalismem (který reprezentuje Demokratická strana), pravice, reprezentovaná Republikány, v sobě kombinuje náboženský a sekulární konzervatismus. Liberální levice (jak v Evropě, tak v USA) je vesměs otevřená „moderním“ idejím, jako je registrované partnerství, větší práva žen či tolerance k imigrantům, zatímco pravice je v těchto oblastech zdrženlivá. A za cenu určitého zjednodušení je též možné tvrdit, že zatímco liberální levice je otevřená nadnárodní integraci, pravice (jak za oceánem, tak v Evropě) je opatrná. V Evropě je ovšem nutné v pravé části politického spektra rozlišovat mezi občanskou pravíci a křesťansko-demokratickými stranami. Ač se v domácí politice v lecčems podobají, v mezinárodní politice je křesťanská pravice více*

„universalistická“, což se projevuje i její větší podporou pro nadnárodní integrační procesy.“ (Pehe, 2006)

V následující kapitole se tak tedy pokusím vyjmenovat všechny relevantní strany liberální či k liberalismu se hlásící, stručně analyzovat jejich vývoj, program a příčinu zániku. Po tomto výzkumu bychom již měli být schopni odpovědět na otázky z úvodu, proč liberální strany nemají u nás šanci na dlouhodobější úspěch.

3.1. V minulosti

Pojďme se však nyní důkladněji podívat na českou politickou scénu po roce 1989, resp. přesněji po roce 1992, protože v prvních porevolučních letech nebyly politické strany tak jasně vyprofilovány a klíčovou úlohu hrálo **Občanské fórum (OF)**, ve kterém se potkala řada významných porevolučních osobností. „*Občanské fórum se od počátku konstitovalo jakožto „spontánně vzniklé hnutí občanů“ a zcela programově, z příčin praktických i ideových, se snažilo odlišit se od standartních politických stran.*“ (Malíř, a další, 2005 str. 1491) OF de facto naplnilo Havlovu myšlenku o nepolitické politice, protože v tomto uskupení neexistovalo členství. „*Základním heslem se pak stalo ‘Strany jsou pro straníky, Občanské fórum je pro všechny’.*“ (Vodička, a další, 2007 str. 222) OF tak spíše než strana s aktivním programem oslovujícím určité spektrum voličů byla hnutím, která se negativně vymezovala proti režimu, který byl u nás před rokem 1989. Stranou nebylo fórum zdaleka ani vnitřní strukturou, uvnitř figurovala řada jednotlivců, ale také již zárodky stran (mluví se o 14 stranách postupně se utvářejících uvnitř OF). „*Působení Občanského fóra mělo bez jakýchkoli pochyb naprosto zásadní význam pro vývoj celého českého stranického systému. Jeho vznik umožnil nejen postupný přechod od éry jedné strany k demokratickému systému založenému na svobodné soutěži politických stran, ale také vytvoření samotného stranického systému.*“ (Malíř, a další, 2005 str. 1500) Podrobnějším rozbořem Občanského fóra se v této práci zabývat nebudu. Zmíním však subjekty, které se ze středu OF formovaly a dají se považovat za liberálně orientované.

Uvnitř Občanského fóra vznikla mj. **Liberálně demokratická strana (LDS)**, která měla dokonce dva své zástupce ve Federálním shromáždění a pět zástupců v České národní radě, avšak již v roce 1990 došlo k rozkolu. Původně Československá demokratická iniciativa se přejmenovala na Liberálně demokratickou stranu a začala se profilovat spíše pravicově. Po

definitivní roztržce s OF však LDS již v žádných volbách výrazně neuspěla a časem zanikla. (Malíř, a další, 2005 stránky 1667-1668)

Významným politickým subjektem se po revoluci stalo **Občanské hnutí (OH)**, které disponovalo řadou osobností ve svých řadách. Dlouholetým předsedou byl první polistopadový ministr zahraničí Jiří Dienstbier. Mezi další osobnosti patřili současný předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský, polistopadový ministr financí Tomáš Sokol, bývalý předseda Senátu Petr Pithart, či expremiér Miloš Zeman. Ten však z OH odešel již v roce 1992 a přešel do České strany sociálně demokratické, jejímž se stal posléze předsedou. Občanské hnutí nedokázalo využít ani řady osobností, ani vlivného postavení. Hnutí disponovalo několika ministry ve federální vládě (viz například výše zmínění Jiří Dienstbier na ministerstvu zahraničí či Tomáš Sokol na ministerstvu financí). OH vzniklo (de facto stejně jako ODS) z Občanského fóra a od začátku se profilovalo jako strana liberálního politického středu. Jeho představitelé odmítali levo-pravé dělení politického spektra. Ve volbách 1992 však těsně nepřekonali 5 procentní hranici nutnou pro vstup do Parlamentu a svoji pozici ze začátku 90. let již nikdy neobhájili. Hlasy paradoxně ubrala Občanskému hnutí asi především nově vzniklá konzervativně-liberální ODS. Toto hnutí poměrně trpělo jasným ideologickým a programovým ukotvením, na rozdíl od svého soupeře – občanských demokratů – kteří byli pro voliče mnohem snáz čitelní. *„Prakticky hned od počátku jeho existence se v Občanském hnutí vedly rozsáhlé debaty o přesné orientaci hnutí a jeho vztahu k ostatním subjektům stranickopolitické scény, zejména k ODS.“* (Malíř, a další, 2005 str. 1670) Po nečekaném volebním neúspěchu z roku 1992 se hnutí snažilo o svou záchranu a snažilo se nastavit programovou orientaci. Toto snažení však nebylo příliš úspěšné. V roce 1993 se OH přejmenovalo na Svobodné demokraty, avšak ani tato změna nepřinesla kýžené ovoce. Stranu poznamenalo hodně odchodů významných osobností – hlavně k levicové ČSSD. Svobodní demokraté se snažili jasně vymezit jakožto liberální alternativa ke konzervatismu i socialismu, tím že se přihlásili k Liberální internacionále a pokoušeli se budovat i mládežnické organizace, strana však již nestačila setrvačný úbytek podpory veřejnosti zvrátit, trpěla také značným zadlužením a tak se poslední nadějí na záchranu stalo sloučení s Liberální stranou národně sociální a vytvoření nového subjektu: **Svobodní demokraté – Liberální strana národně sociální (SD – LSNS)**. Ani tato fúze neodvrátila hrozbu úpadku a tak se stalo, že vliv Svobodných demokratů byl postupně značně eliminován.

V roce 1990 se vytvořila Československá strana socialistická, která však hned ve stejném roce utrpěla porážku ve volbách. Krátce po převratu byla společnost nakloněna jinak a strana s přívlastkem „socialistická“ v názvu neměla přílišnou naději na úspěch. V roce 1991 se tedy strana stala součástí **Liberální sociální unie (LSU)**. Tato unie v sobě zahrnovala více menších subjektů a vyznačovala se poměrně širokým záběrem témat. Důraz kladla jak na ekologická, socialistická i národní témata. Toto široké ideové rozkročení nepřispělo k identifikaci voliče s touto unií. V době kdy se rodila mladá demokracie a nový stranický systém volič potřeboval vědět, kam jeho strana zemi povede, jak je ideově zakotvena, k jakým hodnotám se hlásí a co je v programu prioritou. Po rozpadu federace v roce 1993 došlo k přejmenování unie na: **Liberální strana národně sociální (LSNS)**. „*Program LSNS tedy deklaroval více liberálních prvků, než tomu bylo u LSU, větší důraz byl kladen na osobní odpovědnost jednotlivce (jakkoli se počítalo, že část odpovědnosti za řešení sociálních problémů zůstane státu), důležité místo však v něm hrála i „národní“ tematika.*“ (Malíř, a další, 2005 str. 1456)

Již výše jsme zmiňovali spojení se Svobodnými demokraty a vytvoření subjektu: **Svobodní demokraté – Liberální strana národně sociální (SD-LSNS)**. Tato fúze nebyla šťastnou, voličská podpora oscillovala někde mezi dvěma a třemi procenty (a to se ještě voliči v průzkumech vyjadřovali jako velmi nejistí se svým rozhodnutím) a v roce 1996 došlo k faktickému zániku tohoto subjektu. Nejasnost ve struktuře a dvojakost předsednictví tak vyústila na podzim téhož roku neúspěchem v historicky prvních senátních volbách. Problémem této strany byly (krom krkolomného a špatně zapamatovatelného názvu) především různé pohledy na liberalismus. (Malíř, a další, 2005 str. 1676) „*Volební program měl oslovit především voliče ze středních a nižších středních vrstev (deklaroval např. podporu vzdělaným lidem, ochranu a podporu středního a drobného podnikání), hlásil se k sociálně a ekologicky orientovanému tržnímu hospodářství.*“ (Malíř, a další, 2005 str. 1456) Stranu poznamenal krom nedokonalého uchopení pojmu liberalismus a tradice liberálních stran vnitrostranický boj, nepřehledná struktura, časté měnění předsedů, změny názvu, slučování či nejasný program. Strana nedokázala udržet osobnosti ani řadové členy strany a nezaujala tedy příliš velký počet voličů. Když ve straně získalo převahu národovecké křídlo, došlo v roce 1997 k přejmenování na Českou stranu národně sociální. Přestože se tato strana udržela

dodnes a letos slaví 115 výročí své existence, jedná se o stranu, která již není liberální, ale sociálně – národní a má zanedbatelnou voličskou podporu.¹⁰

V roce 1998 chtěla na Svobodné demokraty (ale i Občanské hnutí) navázat **Strana pro otevřenou společnost (SOS)**. Strana uspěla v komunálních volbách na podzim 1998, kdy získala 53 mandátů i v krajských volbách, kde získala mandátů 7. Z finančních důvodů se však nezúčastnila voleb do PS PČR v roce 2002. V komunálních volbách v témže roce získala 71 mandátů. Od té doby je aktivní spíše na komunální a krajské úrovni, ve sněmovních volbách v letech 2006 i 2010 podporovala Stranu zelených. SOS je však parlamentní stranou, protože v roce 2006 nominovala do Senátu Soňu Paukrtovou, která uspěla a je senátorkou za tuto stranu. (www.stranaos.com) Ta byla předsedkyní senátorského Klubu otevřené demokracie, který sdružoval nezávislé senátory a senátory zvolené za malé politické strany, dnes však již tento klub nefunguje a paní Paukrtová je předsedkyní senátorského klubu TOP 09 a Starostové. (Paukrtová) Protože Strana pro otevřenou společnost je aktivně působící a hlásí se k liberální ideologii, vrátíme se k jejímu působení v další podkapitole. (www.stranaos.cz) (Malíř, a další, 2005 stránky 1676-1677)

Významným liberálním subjektem se měla stát **Unie svobody (US)**. Vznik této strany je spojován především s rozkolem uvnitř Občanské demokratické strany, která během prvních šesti let své existence často narážela na již výše zmíněné problémy s konzervativně-liberální orientací. Předseda strany a premiér Václav Klaus se vždy hlásil k politickému konzervatismu a skrze svou autoritu a velký vliv k němu vedl i svou stranu. Ve své straně měl velmi silnou pozici. Prvním náznakem krize v ODS bylo odstoupení jejího místopředsedy a ministra zahraničí Josefa Zieleniece na podzim 1997, který volal po širším rozkročení ODS. Když se na konci roku 1997 objevily problémy s financováním strany, vyzvala skupina vlivných členů v čele s místopředsedy strany a ministry Ivanem Pilipem a Janem Rumlem předsedu ODS a vlády Klause k rezignaci. (Malíř, a další, 2005 stránky 1564-1565) Tato krize přerostla až v odchod menších koaličních partnerů z vlády a k odštěpení liberální frakce od ODS, která tak tím vyřešila svůj rozpor, zda vytvořit frakci uvnitř strany či vytvořit subjekt zcela nový a samostatný. Občanští demokraté se poté odmítli účastnit formování koaliční vlády. US tak vznikla na začátku roku 1998 a ihned vytvořila svůj poslanecký klub, ke kterému se přihlásilo 30 poslanců a tři senátoři. I přestože se strana těšila značné mediální oblibě i implicitní

---

¹⁰ V komunálních volbách v roce 2010 získala podle svých webových stránek www.csns.cz 20 mandátů.

podpoře prezidenta Václava Havla, nezaznamenala ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 takový úspěch, jací mnozí očekávali a se ziskem 8,6% skončila na pátém místě. Strana odmítla jít do koalice s vítěznou sociální demokracií (programové neshody) i s druhou ODS (programově si byly strany blízké, ale rozhodla osobní averze jejich představitelů) a strana se tak po uzavření tzv. opoziční smlouvy (tolerance vlády vítězné ČSSD druhou ODS) zapojila do projektu Čtyřkoalice – tj. spolupráce s Křesťansko-demokratickou unií – Českou stranou lidovou, Občanskou demokratickou aliancí a Demokratickou unií. (Malíř, a další, 2005 stránky 1564-1565) Uzavření opoziční smlouvy a postavení společných čtyřkoaličních kandidátů v senátních volbách na podzim 1998 vedlo k vítězství Čtyřkoalice, z čehož Unii svobody připadly dva senátní mandáty. Čtyřkoalice zvítězila i ve volbách senátních v roce 2000 (17 mandátů) a výrazně uspěla ve volbách krajských téhož roku (171 mandátů). V roce 2001 se vedení Unie svobody a Demokratické unie dohodlo na sloučení obou stran. Došlo tomu fakticky k 1. lednu 2002, formálně ale až v roce 2003. Na začátku roku 2002 však došlo ke sporům mezi ODA a KDU-ČSL, ODA odstoupila ze společných kandidátek a došlo tak de facto k rozpadu tohoto uskupení. Ve sněmovních volbách v roce 2002 kandidovala US-DEU společně s lidovci. Společně sice získali 14,27 % hlasů, ale kandidáti US-DEU byli často preferenčními hlasy odsunuti za lidovce a získali tak pouhých 8 mandátů, což nestačilo ani k vytvoření vlastního poslaneckého klubu. Strana nakonec vstoupila do vládní koalice s vítěznou levicovou ČSSD a konzervativní křesťansko-demokratickou KDU-ČSL. (Malíř, a další, 2005 stránky 1565-1568) Jejím argumenty bylo, že koalice bude hlavně proevropská a protikomunistická. Disponovala křehkou většinou 101 mandátů ve dvousetčlenné sněmovně. Předsedkyně Hana Marvanová však na protest četným programovým ústupkům odešla z funkce předsedkyně strany. Spojení strany pravicově liberální a levicově socialistické nemohlo fungovat a sociální demokraté své menší koaliční partnery dosti „válcovali“. Ke konci volebního období (především za vlády premiéra Jiřího Paroubka) hlasovali socialisté stále častěji s KSČM, se kterými měli pohodlnou většinu 111 hlasů. US-DEU se tak ocitla na pokraji rozpadu. (Pehe) Ve volbách 2006 sice ještě kandidovala do Poslanecké sněmovny se silně liberálním programem zaměřeným především na mladé, avšak neuspěla a ke konci roku 2010 po třinácti letech své existence oznámila zánik. Předsedy této možná nejnadějnější české liberální strany byli Jan Ruml, Karel Kühnl, Hana Marvanová, Petr Mareš, Pavel Němec, Jan Hadrava a Jan Černý. (www.unie.cz, 2011)

Působení ve středo-levé vládě byl pro stranu, která se hlásila k pravici a považovala se za stranu liberální (opět zde narážíme na rozpor pojmů), posledním hřebíčkem do rakve. US-

DEU neprospěla ani účast v projektu původně Čtyřkoalice a hlavně posléze Koalice, kde byla ze strany KDU – ČSL brána jako méně rovnoprávný partner. Čtyřkoalice a posléze Koalice nebyl plnohodnotný politický subjekt, který by byl vytvořen za účel prosazování jednotného programu či zastávání zájmů skupiny voličů. Jednalo se spíše o účelově spojený projekt v době tzv. opoziční smlouvy, který se více než na vlastní jednotu a program zabýval negativním vymezováním se proti levicové sociální demokracii i proti pravicové ODS. (Malíř, a další, 2005 stránky 1563-1578) V náladě znechucení obyvatel z uzavření opoziční smlouvy mezi dvěma nejsilnějšími stranami těžila Čtyřkoalice politické body a v letech 1998 – 2002 se těšila relativní voličské podpoře. Její výsledky však nikdy nenaplnily očekávání. *„Čtyřkoalice i přes deklarovanou ideologickou svobodu byla „sňatkem z rozumu“ motivovaným především hrozbou změny volebního zákona a obecněji i tzv. opoziční smlouvou.“* (Novák, a další, 2004 str. 308) Pro veřejnost byla Čtyřkoalice také nečitelná kvůli častým vnitřním personálním sporům, což se objevilo například při rozdělování křesel ve stínové vládě. Subjekt také nebyl schopen vygenerovat jednotného silného lídra, který by za stranu mluvil a reprezentoval ji navenek, tento fakt také negativně ovlivnil fungování a existenci Koalice.

US-DEU také trpěla deficitem osobností a témat. Naprosto nešťastné byly spory uvnitř strany a častá recyklace předsedů. Voliči neviděli silnou osobnost, za kterou by strana jednotně stála a se kterou by se mohli ztotožnit. *„Unie svobody se sice zpočátku snažila prezentovat především díky Janu Rumlovi a Ivanu Pilipovi jako konzervativní strana, fakticky se však stala spíše představitelkou „třetí cesty“ zhruba v clintonovském či blairistickém pojetí. V roce 2003 se strana jednoznačněji přihlásila k liberalismu. Ekonomický liberalismus je doprovázen nejenom snahou o vytvoření střední třídy a zabezpečení sociálních jistot, ale i řadou postmaterialistických prvků v programatice i faktických politických výstupech (důraz na práva sexuálních a etnických menšin, enviromentalismus, eurofederalismus).“* (Malíř, a další, 2005 str. 1570)

Velkým problémem byl program. Strana se prezentovala jako pravicová (do koalice s programově nejbližší ODS však opakovaně odmítala vstoupit) a z hlediska politické ideologie liberální. I zde narážíme tedy na rozpor těchto pojmů, které bereme spíše jako antonyma. Strana se zaměřovala na intelektuální, městské voliče a na střední třídu, což je typické pro liberální strany, toto voličské spektrum však negativně přijalo vstup US – DEU do středolevé vlády, kde hrála strana minimální roli, neměla příliš velký vliv a v řadě věcí

musela ustoupit ve vládě dominantním sociálním demokratům. Ti zvláště na konci volebního období nebrali ohled na koaliční partnery a řadu zákonů prohlasovali s komunisty. (Malíř, a další, 2005 str. 1578) US – DEU hájila liberální přístup v socioekonomické sféře, prosazovala reformy a politiku diskuze, zastávala a hájila principy tržního hospodářství a za nedotknutelnou propagovala svobodu jedince. Na druhou stranu kladla důraz na sociální zajištění a rovné příležitosti obyvatel. Problémem také bylo, že stejně jako ODA, KDS se později i US dala charakterizovat jako malá strana osobností, tedy podle Maurice Duvergera, *„pouhé parlamentní kluby, bez skutečné stranické organizace v zemi, bez skutečné sociální báze. Sdružují poslance, kteří špatně snášejí disciplínu velkých stran nebo kteří soudí, že velké strany jsou stěží schopny uspokojit jejich ambice. Slabá organizace a nízký počet členů je obecně typický pro nové strany v postkomunistických zemích.“* (Novák, a další, 2004 str. 280) To vše ubíralo straně na důvěryhodnosti u veřejnosti. Na poslední chvíli před volbami 2006 se strana snažila zachránit preference akcentem na liberální témata a oslovování mladých voličů (legalizace marihuany, registrované partnerství), tou dobou už ale typického liberálního voliče oslovovala více Strana zelených.

V roce 2002 především z členů Občanské demokratické aliance vznikla **Liberální a reformní strana (LiRa)**. 6 let byl jejím předsedou brněnský politolog a bývalý člen ODA Milan Hamerský. Na podzim 2002 byl jako nestraníček za tuto stranu v obvodě Brno-město zvolen do Senátu Jiří Zlatuška a stal se v Senátu členem Klubu otevřené demokracie. (Malíř, a další, 2005 str. 1678) V roce 2008 však mandát neobhájil. Poté zaznamenala už jen úspěchy na komunální úrovni a při podpoře Jiřího Dientsbiera do Senátu. Straně se nepodařilo prosadit sjednocení menších liberálních stran především kvůli neochotě SNK-ED a US-DEU. Před volbami v roce 2002 také strana uvažovala o předvolební koalici s ODA, Nadějí a Cestou změny. Nakonec se voleb LiRa neúčastnila. Strana se v roce 2009 přejmenovala na Liberálové.cz, ale v současné době je podle vlastních webových stránek www.liberalove.cz v likvidaci.

Postavení Občanské demokratické strany je sporné. Přestože se ve svých stanovách označuje za konzervativně-liberální stranu, za liberální stranu v evropském slova smyslu ji považovat nemůžeme a v českém politickém systému ji považujeme za stranu pravicovou a konzervativní. Bývalý předseda Mirek Topolánek se snažil o jakési rozkročení strany směrem ke středu se svou vizí „měkké jádro, tvrdý obal“, ale současné vedení v čele s konzervativním Petrem Nečasem stranu vede zpátky ke konzervatismu prosazovanému v 90. letech

zakladatelem a prvním předsedou ODS Václavem Klausem. (ODS) (Pečinka, 2007) (ČT24, 2010) Podobné to je i s Občanskou demokratickou aliancí, která se v 90. letech snažila vyplnit konzervativní prostor ještě více napravo od ODS, přestože se také nazývala stranou konzervativně-liberální. ODA zastávala přesné konzervativní hodnoty, proto ji v této práci není věnována větší pozornost. Jak uvádí politolog Jiří Pehe: *„Politický liberalismus byl dosti často zaměňován za libertinismus, ekonomický neoliberalismus, nebo konzervatismus. I proto o sobě některé strany mohly dost dlouho tvrdit, že jejich postoje jsou kombinací liberalismu a konzervatismu, ačkoliv tyto dvě politické filozofie jsou na západě považovány spíše za vzájemně antagonistické. Výsledkem bylo, že například ODS a ODA si musely s postupem času vybrat, čím vlastně chtějí být. Zatímco ODA se rozhodla pro tradiční konzervatismus, ODS se postupně transformovala v národnicko-konzervativní subjekt, který není možné jasně přiřadit ani k jedné ze dvou výše zmíněných politických filozofií. Tento vnitřní střet o identitu byl i jednou z příčin rozštěpení ODS v roce 1997. Nebylo náhodou, že mezi politiky, kteří ODS opustili a založili Unii svobody, převažovali lidé s liberálním smýšlením nad konzervativci a národnickými populisty.“* (Pehe, 2006)

Stejně tak nemůžeme jako jednoznačně liberální stranu označit Stranu zelených, přestože šikovně využili „díry na trhu“ a především díky hlasům městských liberálů se dostali v roce 2006 do Sněmovny a posléze i do vlády. *„Strana zelených (SZ) do určité míry nastoupila na uvolněné místo po ODA a Unii Svobody, neboť získala, obdobně jako dříve tyto strany, nejvíce hlasů od svobodných voličů v nejmladších věkových kategoriích (mezi 18 a 34 lety). Z hlediska příjmu má voličskou podporu velmi vyrovnanou, s výjimkou slabší podpory v nejnižší příjmové kategorii.“* (Lebeda, a další, 2007 str. 7) Strana zelených sice prosazovala liberální témata, ale také zastávala environmentální ideologii. Postupem času *„v ní převážil liberální proud reprezentovaný zejména tehdejším předsedou Martinem Bursíkem. Zelení sice prosazují ekologickou politiku, ale neřadí se k levicovému spektru, jako je tomu v západní Evropě, spíše směřují do politického středu, když prosazují mj. svobodu jednotlivce, občanskou společnost a obecně vyšší podíl občanů na správě veřejných záležitostí.“* (Vodička, a další, 2007 str. 219) Ve volbách 2006 zelení těžili z ostré a agresivní kampaně, kterou vedly dvě nejsilnější strany. Společnost byla silně polarizována a zeleným se podařilo přesvědčit voliče, že jsou vhodnou alternativou ve středu politického spektra. Voliči byli zklamáni z působení US – DEU a tak se Straně zelených podařilo oslovit především mladé voliče, obyvatele měst a intelektuály. SZ získala ve volbách 6,29% hlasů, což znamenalo 6 mandátů v Poslanecké sněmovně. Strana však byla silně podprezentovaná. Na jeden mandát

potřebovala získat téměř až dvojnásobek hlasů než nejsilnější ODS. (Lebeda, a další, 2007) To bylo způsobeno tím, že strana sice překonala 6% klauzuli nutnou pro vstup do Sněmovny na celostátní úrovni a dokonce i v řadě volebních obvodů (v několika byl její zisk dokonce výrazně vyšší), při rozdělování mandátů však ve finále získala menší počet mandátů především v menších volebních obvodech, kde se rozděloval nižší počet křesel. V průběhu celého vládního působení se ve straně začaly silně profilovat nejrůznější frakce. Část strany v čele s Danou Kuchtovou chtěla stranu orientovat více levicově, než ji vedl pravicově zaměřený Martin Bursík, který byl v té době vicepremiérem a ministrem životního prostředí. Vládní angažmá tak stranu postupně rozdrobilo na menší strany a zelení už neuspěli ani v evropských volbách v roce 2009 (v důsledku čehož rezignoval na post předsedy Martin Bursík, kterého nahradil Ondřej Liška), ani ve sněmovních volbách v roce 2010. V současné době mají zelení vliv pouze na komunální úrovni prostřednictvím svých zastupitelů a připravují se na další volební klání. (Novinky, 2009)

Subjektem, který bychom mohli označit za liberální politickou stranu, také byla **Cesta změny**, za kterou v roce 2002 kandidoval do Senátu Martin Mejstřík a byl zvolen. Strana zaznamenala drobné úspěchy v komunálních volbách a v roce 2009 byla rozpuštěna. (PČR)

Po vstupu subjektu TOP 09 se vytratil liberální prvek i ze Senátu, kde se Klub otevřené demokracie, který bychom mohli označit jako liberální, přejmenoval na Klub TOP 09 s podporou starostů.

3.2. V současnosti

V minulé podkapitole jsme stručně zmínili historii **Strany pro otevřenou společnost (SOS)**, která vznikla v roce 1998. Přestože se jedná o stranu parlamentní (senátorkou byla v roce 2006 zvolena Soňa Paukrtová), úspěch slaví strana především na komunální úrovni – hlavně v Libereckém kraji, kde má dodnes tři zastupitele, včetně náměstkyně hejtmana. () Strana si v letech 2009 až 2011 prošla hlubokou vnitrostraníckou krizí, nicméně nyní se již chystá na krajské a senátní volby na podzim tohoto roku. Předsedkyně strany Lenka Hamalová plánuje pro podzimní volby spojení se stranou Suverenita. Informovala o tom agentura Mediafax. (www.mediafax.cz) Strana pro otevřenou společnost na svých stránkách uvádí, že „*navazuje na poselství Občanského fóra a na Svobodné demokracie. SOS prosazuje udržitelný způsob života, podporuje činnost občanských sdružení a iniciativ. Na politické scéně tak*

reprezentujeme liberálně-ekologický směr. Nerozlišujeme pravicovou nebo levicovou hospodářskou politiku, ale politiku dobrou, nebo špatnou. V 21. století se neodehrává spor mezi pravíci a levíci, ale mezi zastánci otevřené společnosti a udržitelného způsobu života a mezi zastánci uzavřené společnosti, vyznávajícími sektářství, zjevný či skrytý nacionalismus, rasismus nebo náboženský extremismus.“ (www.stranaos.cz)

Poměrně silným uskupením se v posledním desetiletí stala **Strana nezávislých kandidátů – Evropští demokraté (SNK – ED)**. Politický subjekt s tímto názvem funguje sice až od roku 2006, již dříve však o sobě dal významněji vědět. Poprvé to bylo v komunálních volbách v roce 2002, kdy figurovali pod označením Demokraté Jana Kasala. V roce 2004 jako SNK sdružení nezávislých a Evropští demokraté získali ve volbách do Evropského parlamentu ziskem 11,02% hlasů 3 mandáty – pro Josefa Zieleniece, Janu Hybáškovou a Tomáše Zatloukala. (www.volby.cz) Strana se prosazuje především v komunálních volbách, ať už samostatně, v koalicích či se vzájemně podporuje s nejrůznějšími subjekty (například Strana zelených). SNK - ED jsou orientováni napravo od středu politického spektra a důraz klade především na svůj proevropský program. Na svých stránkách uvádí, že za svoji existenci měla již: „3 poslance Evropského parlamentu, 4 senátory včetně vlastního senátního klubu, 36 krajských zastupitelů a 3222 zastupitelů měst a obcí po celé republice. V současné době máme krajské zastupitele ve třech krajích (Královéhradecký, Pardubický a Plzeňský) a z posledních komunálních voleb vzešlo pro naše kandidáty celkem 551 zastupitelských mandátů, mimo to máme ještě téměř dvě stovky zastupitelů z různých uskupení (koalic a sdružení) jichž jsme členy.“ (www.snked.cz) Strana se snaží o modernizaci státní správy, rozvoj v ekonomické, sociální, kulturní oblasti či v životním prostředí, prosazuje větší míru přímé demokracie. Zařadit mezi liberální strany ji můžeme především kvůli jejímu otevřenému cílení na voliče střední třídy. V současné době je předsedkyní strany Zdeňka Marková a strana se chystá na podzimní krajské a senátní volby.

Za liberální stranu se považuje **Strana svobodných občanů (SSO)**, i když ani ona nemůže být označena za liberální stranu v pravém slova smyslu. Hlavní myšlenkou strany sice je svoboda jedince, ale v případě této strany bychom mohli mluvit spíše o ekonomickém liberalismu, neoliberalismu či dokonce libertarianismu. Tato strana je výrazně euroskeptická, odmítala například přistoupení České republiky k tzv. Lisabonské smlouvě. Strana prosazuje snižování zadlužení země, co nejmenší zásahy státu do ekonomiky a politiku diskuze. Je všeobecně známo, že se tento subjekt těší neformální podpoře prezidenta republiky Václava

Klause. Předsedou strany je ekonom Petr Mach. Strana od svého založení v roce 2009 zatím nezaznamenala výraznější volební úspěch (krom několika zastupitelů), podle průzkumu společnosti Factum invernio se nyní volební preference pohybují okolo 3 procentních bodů, což je značný nárůst voličské podpory. (www.factum.cz, 2012)

Jen na výčtu těchto tří současných liberálních stran u nás můžeme pozorovat výraznou absenci významného hráče této části politického spektra u nás. Žádná ze stran nemá celostátní dopad, jejich význam je převážně na komunální úrovni a v českém stranickém systému v současnosti chybí jasně vyprofilovaná liberální strana, která by měla větší vliv na společenské dění.

Závěr

V současné době tedy výraznější liberální subjekt na celostátní úrovni na české politické scéně chybí a nezdá se, že by po něm byla (vzhledem k minulým zkušenostem, které jsem se snažil ve své práci popsat) výraznější poptávka. Prostor pro oslovení voličů ve středu politického spektra a s liberálními tématy tady beze sporu je, žádné straně se však nepodařilo tento elektorát dlouhodoběji udržet. Unie svobody, Strana zelených a nakonec i Věci veřejné byly v posledních 14 letech zvoleny do Poslanecké sněmovny a do těchto stran byly vkládány poměrně velké naděje veřejnosti i médií. Strany oslovovaly intelektuální, městské voliče, mladé lidi a střední třídu, což je typický rys pro liberální strany, nepodařilo se jim však samostatně ve Sněmovně udržet více jako jedno volební období. Unie svobody po sloučení s Demokratickou unií vstoupila do koalice s KDU – ČSL a sestavila společné kandidátky, Strana zelených volební úspěch z roku 2006 nezopakovala a Věci veřejné se rozpadly ještě v průběhu současného funkčního období. Všechny tyto strany se profilyovaly jako alternativy k levicové sociální demokracii i k pravicové ODS a všem se nevyplatilo vládní působení, kde byly stranou nejmenší, nedokázaly prosadit většinu svého programu, přestože byly vnímány jako strany „vyděračské“, což následně vedlo k nespokojení voličů, kteří pro tyto strany již znovu v dalších volbách nehlasovali.

Odpovědí na otázku proč se liberálním stranám v českém politickém systému dlouhodobě nedaří, tedy může být jakási nejednotnost a neschopnost vygenerovat z několika menších

jeden stabilní, silný a suverénní subjekt s jasně definovanými cíli, prioritami, programem a s výrazným lídrem bez široké politické minulosti. Politolog Jiří Pehe ve svém článku v Lidových novinách z roku 2006 dokonce hovoří o tom, že „*český liberalismus má nadbytek výrazných osobností, ale nedostatek vojska.*“ (Pehe, 2006) Strany sice mají ve svých řadách řadu zajímavých osobností, ty však nejsou schopny akceptovat určitou stranickou disciplínu a hierarchii. Dalším problémem je podle něj fakt, že se většina malých liberálních subjektů stále vidí více na pravici politického spektra. Sociální demokracie zatím nedostatečně pokrývá liberální vakuum a až doposud se orientovala hodně levicově (svědčí o tom její program i fakt, že začíná pomalu připouštět možnou toleranci KSČM její menšinové vlády po příštích sněmovních volbách) (Hofrichterová, 2012), je tedy stranou socialistickou a nikoliv liberální. Občanští demokraté se sice prezentují jako strana konzervativně-liberální, v jejich případě se však jedná o typicky stranou konzervativní, která liberalismus prosazuje pouze v ekonomické oblasti. Při zkoumání tohoto problému jsem dospěl k názoru, že zcela zásadní pro neúspěch liberálních stran je jejich nejednotnost, široké programové rozkročení, nepochopení a špatná formulace pojmů jako liberalismus, pravice versus levice a fakt, že se strany snaží spíše negativně vymezovat proti dvěma nejsilnějším subjektům, než aby samy přinášely vlastní témata a agendu. Pravicová strana nemůže být stranou liberální, obzvláště ne v českém prostředí, které je, jak jsme si již ukázali, nakloněno více doleva. Zcela neefektivní a nesmyslné je z politické ideologie spojení konzervativně – liberální. Může se jednat sice o liberalismus ekonomický (jako v případě ODS), z ideologického hlediska jsou však tyto pojmy v řadě nejrůznějších oblastí zcela v rozporu. Opačné názory mají liberalismus a konzervatismus například na pojem svoboda – liberálové ji vnímají za základní podstatu člověka, je nedotknutelná a cílem politiky je její maximalizace, konzervativci tvrdí, že vznikla přirozeným vývojem ve společnosti a jejich institucí, je vždy spojena s řádem. Rozdílnosti můžeme nacházet v názoru na rovnost, společnost, pojetí trestu, pokroku, rozdíl ve vztahu k náboženství a rodině, k půdě a průmyslu, spolkovým institucím. (Lux, 1998 stránky 13-14)

Zajímavým faktem, který se v práci objevuje, je, že více než ve Sněmovně slaví liberální strany úspěch ve volbách senátních, krajských či komunálních. Dle mého názoru je to způsobeno tím, že pro tyto volby se stranám daří oslovit výrazné osobnosti, které jsou schopny přitáhnout voliče. Tyto liberální strany nemají problém rekrutovat řadu osobností z intelektuálních řad (umělci, lékaři, učitelé,...), problémem je však malá kontinuita a nedostatečně propracovaná vnitřní struktura. To souvisí také s tím, že strany jsou velmi často silně ideologicky rozděleny a programově rozkročeny. Je to dáno tím, že se často v jejich

řadách objevuje více osobností s různými názory a strany nejsou schopny držet jednotnou linii. Zcela opačný jev jsme na základě této práce schopni vidět u dvou největších českých stran, které hrají v posledních 20 letech dominantní roli. Jak ODS, tak ČSSD se etablovaly v českém stranickém systému díky silným osobnostem, které dokázaly ve stranách potlačit menšinové názory, stranu sjednotit a přesvědčivě reprezentovat na veřejnosti. Pro voliče nemusí být zas tak důležité, že se s názorem lídra ne vždy shodne, ale je pro něj mnohem čitelnější a přijatelnější, když znají jasné názory politického vůdce a jsou přesvědčeni, že ten mluví za jednotnou stranu. Jak Václav Klaus, tak Miloš Zeman tímto zdatně přispěli k budování stranického systému u nás a k tomu, že etablovali strany na levici i pravici politického spektra. Zajímavé také je, že oba byli doposud nejdéle vládnoucí premiéry v naší zemi. Tento můj výsledek výzkumu odráží také tato věta: *„ODS dalo 52% jejich sympatizantů hlas kvůli předním politikům. Václav Klaus byl podle průzkumu nejdůvěryhodnějším politikem té doby.“* (Vodička, a další, 2007 str. 129)

Když docházím k závěru, že zmatenost pojmů a nejednoznačné pravo/levé či konzervativně/liberální pojetí přispívá k neúspěchu liberálních stran, námitkou by mohlo být, že u strany středu jsou prostě odchylky napravo či nalevo běžné a že se jedná o fakt normální. Pokud se podíváme do Spojených států, uvidíme, že Demokratická strana, která je liberální levicí, relativně změnila svou dosavadní politiku v 90. letech za vlády prezidenta Billa Clintona. Podobné to bylo v druhé polovině devadesátých let ve Spojeném království za působení Tony Blaira v levicové Labour party. Ta dokázala oslovit velmi široké spektrum voličů, jak na levici, tak v politickém středu, oba muži vycítili potřeby svých voličů a vhodně je přesvědčit o tom, že právě oni budou nejlépe zastávat jejich zájmy, i když to mnohdy bylo v rozporu s dosavadní rétorikou jejich stran. Politika tzv. „třetí cesty“, kterou nastavil v Británii Tony Blair, by se dala označit za směr mezi Thatcherismem (libertariánství) a tradičním Labourismem (socialistické hodnoty). Jedná se o cestu čistě liberální, která vychází z klasického liberalismu, nikoliv socialistickou, jak to někdy u nás bývá mylně interpretováno. Nutno podotknout, že optika Středoevropana je zcela odlišná, protože politické spektrum a vnímání hodnot ve Spojeném království je posunuté více vpravo (i když ne tak výrazně jako například v USA). Program Labour po nástupu Tonyho Blaira do funkce lídra se zaměřovala na jednotlivce a jeho svobody, redefinici úlohy státu, což spočívalo v minimalizaci přerozdělování a především vytvářením příležitostí. Za tento program by se u nás nemusela stydět ani čistě pravicová ODS.

Otázkou tedy je, proč taková to odchylka je v západních zemích možná a v našich poměrech je to nemožné. Dle mého názoru je vysvětlení prosté. Naprosto klíčovou roli v popularitě stran hrají jejich vůdčí osobnosti. Jak Bill Clinton, tak Tony Blair jsou osobnosti světového formátu a lídr jejich kalibru našim levicově liberálním stranám prostě chybí. V českých poměrech se za podobně silné osobnosti dají považovat právě Václav Klaus či Miloš Zeman, což jsme již zmínili jako klíčové pro etablování „jejich“ dvou stran ve vývoji českého politického spektra. Jak jsme si ukázali v úvodu třetí kapitoly, česká společnost je spíše levicově zaměřená, proto pravicová liberální strana nemá příliš velkou šanci na úspěch. Jedinou nadějí pro liberální strany je oslovovat liberální voliče ve středu politického spektra, které nedokáže oslovit levicová sociální demokracie. *„Zhruba od konce 70. let minulého století sociálně demokratické strany začaly reagovat na sociální změny působené zejména novými technologiemi tak, že pravici postupně vyvlastnily liberální agendu. Vyvrcholením tohoto trendu byly teorie i praxe tzv. třetí cesty, které vzešly z intelektuálního prostředí v okolí britských labouristů. S trochou nadsázky by bylo možné argumentovat, že liberalismus se na konci 20. století vrátil tam, kde původně začínal-tedy na levici.“* (Pehe, 2006) Současná sociální demokracie je stranou více socialistickou než liberální a nechává tak ve středu politického spektra poměrně velkou skupinu voličů, které silné levicově- liberální strany na západě dokáží oslovit. Pokud se tedy sociální demokracie nebude schopna reformovat a nepřikročit více do středu politického spektra, je a bude u nás stále prostor pro vytvoření liberální strany, která bude mít voličský potenciál přibližně mezi 7-15 procenty hlasů. Je tedy zatím pouze otázkou, zda se některé straně podaří jasně definovat svůj program, své ukotvení v rámci hodnotové orientace, vytvořit jasnou strukturu a především najít silného lídra, který bude za stranu mluvit jednotným hlasem a pro voliče ji tak učiní více čitelnou a srozumitelnou.

Summary

At present, a visible liberal party is missing on the Czech political scene. For sure, there is a possibility to reach voters from the middle of the political spectrum with the liberal topics; however, none of the parties was able to keep the interest of the voters for a longer term. Unie Svobody, Strana zelených and in the end also Věci veřejné were elected to the Chamber of Deputies during the last 14 years and they raised great hopes of both the media and the public. The parties were targeting on intellectuals living in the cities, young people and middle class, which is considered to be a typical feature for the liberal parties in general. However, they were unable to hold the mandate in the Chamber of Deputies for more than one electoral term.

In the middle of the political spectrum a political party is missing and this is the opportunity for social democrats to take an advantage of it. It is common in the western countries that the left wing parties reach the central liberal voters as well. By the way of example, we can name the presidency of Bill Clinton in the USA, or UK under Tony Blair as Prime Minister. Current social democrats in the Czech Republic are more socialist than liberal party and leave aside many central voters who social democrats from the West are able to reach. In the Czech Republic there is an opportunity for creating a liberal party which would have a political potential between 7 - 15 %. The question remains if any of the liberal parties is able to define the programme, find the value orientation, create clear structure and, above all, find a strong leader who would make the party's programme more coherent.

To answer the question of why the liberal parties are not successful in the Czech milieu we can point out the absence of unity and lack of the ability to make one stable, strong and sovereign subject from many present smaller platforms. In my opinion, the reason of the failure of the liberal parties is the absence of unity, wide programme spectrum and misunderstanding of the concept of liberalism. Liberal parties are trying to set themselves against the two most powerful parties instead of coming up with new agenda and programme. The parties suffer from the absence of strong leader (right wing ODS as well as left wing ČSSD had such leaders in the nineties: Václav Klaus and Miloš Zeman, respectively). Without the leader, voters have nobody within the party to identify with.

Použitá literatura:

- AL], Tomáš Lebeda ... [et]. *Voliči a volby 2006*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 80-733-0126-1.
- BROKL, Lubomír. *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nákl., 1997, 210 s. Studie Slon, sv. 14. ISBN 80-858-5048-6.
- DAVID, Roman. *Politologie: základy společenských věd*. 5. přepracované a rozšířené vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, 458 s. ISBN 80-718-2162-4.
- GRAY, John. *Liberalismus*. Překlad Jan Fingerland. Praha: Občanský institut, 1999, 114 s. ISBN 80-862-2801-0.
- GRAY, John. *Dvě tváře liberalismu*. 1. vyd. Překlad Daniel Micka. Praha: Mladá fronta, 2004, 213 s. Myšlenky (Mladá fronta), sv. 17. ISBN 80-204-0992-0.
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 1. vyd. Překlad Zdeněk Masopust. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 482 s. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3295-5.
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 339 s. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-868-6171-6.
- CHYTILEK, Roman. *Volební systémy*. Vyd. 4., V Portálu 1. Praha: Portál, 2009, 375 s. ISBN 978-807-3675-486.
- LUX, Martin. *Konzervatismus a liberalismus na pozadí percepce sociálního státu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998, 52 s. Working Papers, 98:4. ISBN 80-859-5046-4.
- MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, 1021 s. ISBN 8072391801.
- NOVÁK, Miroslav a Tomáš LEBEDA. *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2004, 485 s. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7388-0.
- VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 351 s. ISBN 80-717-8718-3.
- ZNOJ, Milan, Jan HAVRÁNEK a Martin SEKERA. *Český liberalismus: texty a osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1995, 521 s. ISBN 80-856-3949-1.
- ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. 2. přeprac. a aktual. vyd. Praha: Libri, 1999, 559 s. ISBN 80-859-8375-3.
- Krystalizace struktury politických stran v České republice po roce 1989: sborník příspěvků z vědecké konference, Praha 1996*. Praha: Česká společnost pro politické vědy, 1996, 127 s. ISBN 80-902-1760-5.

BBC. Margaret Thatcher. *BBC History*. [Online] [Citace: 29. dubna 2012.]
http://www.bbc.co.uk/history/people/margaret_thatcher.

Beschloss, Michael. 2009. Ronald Reagan. *White House*. [Online] 2009. [Citace: 28. dubna 2012.] <http://www.whitehouse.gov/about/presidents/ronaldreagan>.

ČT24. 2010. Politická story Mirka Topolánka - úspěchy a prohry. *www.ceskatelevize.cz/ct24*. [Online] 26. března 2010. [Citace: 14. květen 2012.]
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/85094-politicka-story-mirka-topolanka-uspechy-a-prohry/>.

ČTK. 2012. Štěpení zazřily v minulosti i ODS, Strana zelených nebo lidovců. *www.ceskenoviny.cz*. [Online] 18. dubna 2012. [Citace: 14. květen 2012.]
<http://www.ceskenoviny.cz/domov/zpravy/stepeni-zazily-v-minulosti-i-ods-strana-zelenych-nebo-lidovci/783591>.

denikreferendum.cz. [Online] [Citace: 14. květen 2012.]
http://denikreferendum.cz/assets/pictures/10074/hp_main/adam.jpg?1294877837.

Hloušek, Vít. 2008. Český stranický systém - skutečná evropeizace? *Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity*. [Online] 2008. [Citace: 7. duben 2012.]
http://www.iips.cz/data/files/Analyzy_Working_Papers_pdf/hlousek-cesky-stranicky-system.pdf.

Hofrichterová, Eva. 2012. ČSSD připouští vládnutí s podporou komunistů. *Domáci - www.lidovky.cz*. [Online] 19. dubna 2012. [Citace: 14. květen 2012.]
http://www.lidovky.cz/cssd-pripousti-vladnuti-s-podporou-komunistu-fqn-/ln_domov.asp?c=A120419_080810_ln_domov_ase.

Idnes.cz. 2010. Topolánek rezignoval, tváří pro volby bude Nečas. [Online] 25. 3 2010. [Citace: 14. květen 2012.] http://zpravy.idnes.cz/topolanek-odstoupil-z-kandidatky-tvari-ods-pro-volby-bude-necas-p8i-/domaci.aspx?c=A100325_180434_domaci_jw.

KDU- ČSL. [Online] [Citace: 15. dubna 2012.] <http://www.kducs1.cz/>.

KSČM. [Online] [Citace: 15. dubna 2012.] <http://www.kscm.cz/>.

nd01.jxs.cz. [Online] [Citace: 14. květen 2012.]
http://nd01.jxs.cz/135/430/1882339b23_51594241_o2.png.

Novinky. 2009. Bursík rezignoval na funkci předsedy Strany zelených. *Novinky.cz*. [Online] 8. června 2009. [Citace: 14. květen 2012.] <http://www.novinky.cz/domaci/170811-bursik-rezignoval-na-funkci-predsedy-strany-zelenych.html>.

Novinky. 2009. Dokument: Text rozhodnutí Ústavního soudu o zrušení předčasných voleb. *Novinky.cz*. [Online] 10. září 2009. [Citace: 14. květen 2012.] <http://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/178705-dokument-text-rozhodnuti-ustavniho-soudu-o-zruseni-predcasnych-voleb.html>.

ODS. ODS - Občanská demokratická strana - historie. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 14. květen 2012.] <http://www.ods.cz/historie>.

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. PS 2006 - 2010 hlasování. *www.psp.cz*. [Online] [Citace: 14. květen 2012.]

<http://www.psp.cz/sqw/phlasa.sqw?o=5&s=58&he=3&pg=1>.

—, PS 2006 - 2010, hlasování. *www.psp.cz*. [Online] [Citace: 14. květen 2012.]

<http://www.psp.cz/sqw/phlasa.sqw?o=5&s=53&he=2&pg=1>.

—, PS 2010: hlasování. *www.psp.cz*. [Online] [Citace: 14. květen 2012.]

<http://www.psp.cz/sqw/phlasa.sqw?o=6&s=3&he=6&pg=1>.

Paukrtová, Soňa. Moje činnost. *www.paukrtova.cz*. [Online] [Citace: 20. duben 2012.]

<http://www.paukrtova.cz/moje-cinnost>.

PČR, Senát. Senát PČR: Martin Mejstřík. *www.senat.cz*. [Online] [Citace: 14. květen 2012.]

http://www.senat.cz/senatori/index.php?lng=cz&ke_dni=1.1.2007&O=8&par_3=146.

Pečinka, Bohumil. 2007. Měkké jádro a tvrdý obal ODS. *Revue politika*. [Online] 20. 12 2007. [Citace: 14. květen 2012.] <http://www.revuepolitika.cz/clanky/244/mekke-jadro-a-tvrdy-obal-ods>.

Pehe, Jiří. ČSSD testuje spolupráci s komunisty. *Politický zápisník*. [Online] [Citace: 14. květen 2012.] <http://www.pehe.cz/zapisnik/cssd-testuje-spolupraci-s-komunisty>.

—, 2006. Politický zápisník - Jiří Pehe. [Online] 10. července 2006. [Citace: 12. leden 2012.]

<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/ma-liberalismus-v-ceske-republice-sanci>.

Seznam zastupitelů. *Liberecký kraj*. [Online] [Citace: 19. dubna 2012.] <http://liberecky-kraj.kraj-lbc.cz/page4093>.

svornost.com. [Online] [Citace: 14. květen 2012.] <http://svornost.com/wp-content/uploads/politicke-schema-2-nolan.jpg>.

www.dailylife.cz. [Online] [Citace: 29. duben 2012.]

<http://www.dailylife.cz/2012/01/27/politicke-ideologie>.

www.factum.cz. 2012. Fakta na dosah. *Factum Invenio*. [Online] 5. dubna 2012. [Citace: 18. dubna 2012.] http://www.factum.cz/486_kdu-csl-vaznym-kandidatem-dosnemovny?PHPSESSID=633e2a878b9d93de72ddf6891f20544c.

www.mediafax.cz. Strana pro otevřenou společnost a Suverenita budou spolupracovat v krajských volbách. [Online] [Citace: 18. dubna 2012.] <http://www.mediafax.cz/politika/4016108-Strana-po-otevrenou-spolecnost-a-Suverenita-budou-spolupracovat-v-krajskych-volbach>.

www.ods.cz. Volební výsledky. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 16. duben 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1996-senatni>.

—. Volební výsledky. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1998-parlamentni>.

—. Volební výsledky. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1998-komunalni>.

—. Volební výsledky. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2000-senatni>.

—. Volební výsledky. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2000-krajske>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2002-parlamentni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2002-senatni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2002-komunalni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2004-evropske>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2004-senatni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2004-krajske>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2006-parlamentni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2006-komunalni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2006-senatni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2008-krajske>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2008-senatni>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/2009-evropske>.

—. Volební výsledky. *ODS*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1992-parlamentni>.

—. Volební výsledky. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1994-komunalni>.

—, Volební výsledky ODS. *ODS - Občanská demokratická strana*. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.ods.cz/volebni-vysledky/1996-parlamentni>.

www.snked.cz. Volební úspěchy. *Evropští demokraté - SNK Evropští demokraté - Fungující stát, Kvalitní život, Prosperující společnost*. [Online] [Citace: 28. duben 2012.] <http://www.snked.cz/volebni-uspechy3018.html>.

www.stranaos.com. Historie SOS v libereckém kraji. *Aktuality Strany pro otevřenou společnost*. [Online] [Citace: 10. duben 2012.] <http://www.stranaos.com/index.php/o-nas/historie>.

www.stranaos.cz. Program Strany pro otevřenou společnost. *Strana pro otevřenou společnost*. [Online] [Citace: 22. duben 2012.] <http://www.stranaos.com/index.php/program>.

www.unie.cz. 2011. Unie svobody - Demokratická unie. [Online] 2011. [Citace: 7. června 2011.] <http://www.unie.cz/>.

www.veciverjne.cz. O nás. *Věci veřejné*. [Online] [Citace: 17. dubna 2012.] <http://www.veciverejne.cz/o-nas.html>.

www.volby.cz. Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 13. květen 2012.] <http://www.volby.cz/pls/sl1990/u4>.

—, Celkové výsledky hlasování. *Volby.cz*. [Online] [Citace: 15. dubna 2012.] <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>.

—, Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>.

—, Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.volby.cz/pls/kv2010/kv?xjazyk=CZ&xid=0>.

—, Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 16. dubna 2012.] <http://www.volby.cz/pls/senat/se2?xjazyk=CZ&xdatum=20101015>.

—, Celkové výsledky hlasování. [Online] [Citace: 28. dubna 2012.] <http://www.volby.cz/pls/ep2004/ep11?xjazyk=CZ>.

—, Celkové výsledky hlasování - ČNR. [Online] [Citace: 13. květen 2012.] <http://www.volby.cz/pls/cnr1990/u4>.

—, Celkové výsledky hlasování - SN. [Online] [Citace: 13. květen 2012.] <http://www.volby.cz/pls/sn1990/u4>.

—, Jmenné seznamy a přehledy. *volby.cz*. [Online] [Citace: 30. dubna 2012.] <http://www.volby.cz/pls/senat/se1111?xjazyk=CZ&xdatum=0&xv=7&xt=1>.

—, Přehled zisků mandátů. [Online] [Citace: 15. duben 2012.] <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps53?xjazyk=CZ>.

www.webhumanita.cz. [Online] [Citace: 14. květen 2012.] http://www.webhumanita.cz/files/politicke_spektrum.png.